Ўткир ҲОШИМОВ нутқи

Боши иккинчи бетда

айтинглар, бу рус биродарларимизни улуғлаш эмас, масхара қилиш-ку? Маънавият ҳақида гап бораркан, кейинги пайтларда партия обрўси тўғрисида айтилаётган турли фикрларга тўхталишга тўғри келади. Тан олайлик: буйруқбозлик ва тобелик бу соҳада ҳам бор.

Колхоз ва корхона райкомнинг буйруғини қулоқ қоқмай бажаради. Райком — горкомнинг, горком обкомнинг, обком — жумҳурият Марказий Комитетининг, республика Марказкоми эса Москванинг буйруғига таъзим қилиб туриши шарт. Албатта, ҳамма соҳада интизом бўлиши керак. Аммо интизом бошқа, тобелик бошқа. Гдлян ва Ивановлар гуруҳи ҳўлу-қуруқни баравар ёндирганида, «ўзбек иши» баҳонасида талай ташаббускор партия ва хўжалик вакилларини қамоққа тиққанида биз нима қилдик. Эътироф этайлик, кўпчилик ўзини четга олди. Кечирасизлар-ку, бундай паллада қадимий ҳинд фалсафасидаги уч маймун эсга тушади. Бири оғзини беркитади: менинг тилим йўқ, гапирмайман. Иккинчиси қулоғини беркитади: қулоғим кар, ҳеч гап эшитмадим. Учинчиси панжаси билан кўзини тўсади: ҳеч нима кўрганим йўқ. Бу нима? Бу ҳам мутелик белгиси эмасми? Республика Марказқўми бюроси ва янги раҳбарият ушбу ишга адолатли қараб, кўп коммунистларни партияга тиклаяпти, ёрдам бераяпти. Партия марказдан келган ҳар қандай ходим олдида оёғи титрамасдан, ўз сафидаги ҳалол коммунистларни ҳимоя қилиши лозим.

Жумҳуриятимизда мустақил фикрлашга интилиш масалаларни адолат юзасидан ҳал этишга интилиш бўлаяпти. Ақалли, энг кейинги икки ҳужжат — республика ҳукуматининг мамлакат ҳукуматига бозор системаси бўйича принципиал мурожаати, 50-йилларда ноҳақ изтироб чекканларни оқлаш йўлидаги кураш ва бугунги адолатли ва принципиал доклад ҳам шундан дарак беради. Лекин мустақил фикрлайдиган кишига, Сталин замонидан қолган ғашлик билан қараш одати ҳамон йўқолган эмас. Ўз вақтида Файзулла Хўжаевларни, Акмал Икромовларни, Қодирий ва Чўлпонларни бадном қилганларнинг ворислари бўлмиш манқуртлар, Чингиз Айтматов ибораси билан айтганда четдан эмас, ўз орамиздан чиқадиган миллий нигилистлар истаган пайтда бош кўтармайди деб кафолат бериш қийин. Биз бундайларга биргалашиб зарба берайлик. Халқ ва жамият манфаати йўлида дадил ҳаракат қиладиган, мустақил фикрлайдиган кадрларни хоҳ у катта раҳбар бўлсин, хоҳ оддий ишчи, хоҳ олим бўлсин, хоҳ ижодкор — биргалашиб ҳимоя қилайлик.

Инсоф билан айтганда, сўнгги пайтларда жумҳуриятимизда талай ишлар қилинди ва қилиняпти. Кўп болали оилаларга нафақани ошириш, мактаб ўқувчиларини овқатлантириш, деҳқонга томорқа бериш, тил ҳақидаги қонун (гарчанд қийинчилик билан амалга ошаётган бўлсада), одамларга виждон, яъни дин эрки берилганлиги — буларнинг барчаси халқ дилида эзгуликка умид туғдирмоқда. Бироқ ҳали ҳам марказнинг зилдек юки елкадан босиб ётибди. Ўзбекистон ўз бойликларини ўзи тасарруф қилади, деган гап қоғозда қолиб кетяпти. Ўртоқлар, мана, мен ҳозир етти-саккиз минут гапирдим. Шу дақиқалар ичида жумҳуриятимиздан қанча пахта, пилла, сабзавот, олтин, газ ва бошқа ер ости бойликлари хомашё сифатида арзонгаровга олиб чиқиб кетилди? Буни ҳисоблайдиганлар борми? Бўлса айтсин! Ҳисобли дўст айрилмас, деган гап бор ахир. Жумҳуриятимизда ҳамон «малакали кадрлар» баҳонасида миграция давом этяпти. Ёки яна бир ўта жиддий муаммо. Бозор системасига ўтиш. Мен иқтисодчи эмасман. Бу ишларга ақлим етмайди. Фақат кўрганимни айтишим мумкин. Шаҳар дўконлари ҳувиллаб қолди. Кундалик емиши нон билан макарондан иборат бўлган қишлоқнинг аҳволи нима кечади?

Бу гапларни эшитганда «сенга нима, тинчгина аравангни тортиб юрсанг бўлмайдими?», дейдиганлар топилиши мумкин. Бундайлар шу залда ҳам бўлиши мумкин. Мен уларга шундай жавоб қиламан: Шоир айтганидек, мен ёнмасам, сен ёнмасанг, у ёнмаса, ким ёнади ахир?! Жумҳурият қисматини ҳарчанд ташаббускор ва жонкуяр бўлмасин, ёлғиз Президенту, Министрлар Советининг раиси ҳал қила олмайди. Шундай масалалар борки, уларни рўёбга чиқариш учун ҳамма баравар ёнмоғи керак.

Делегат ўртоқлар! Фикрларимни кескинроқ тарзда айтаётганим учун олдиндан узр сўрайман. Менинг амалий таклифларим қуйидагича:

1/ Съездимиз СССР Президенти, КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачевга, КПСС XXVIII съезди олдига «Ўзбек иши» деган ҳақоратли тамғани расмий равишда олиб ташлаш масаласини қўйса!

2/ Гдлян ва Ивановлар гуруҳи мазкур ҳаром ном билан аталмиш иш бўйича қанча бегуноҳ одамларни қамаган бўлса, ҳар биттаси учун жавоб берсин!

3/ Марказий матбуотда ўзбек халқига туҳмат қилиш тўхтатилсин!

4/ Кўчиб ёзишлар ва қамақамалар қайтадан бошланмаслиги учун планни Москвадан белгилашга чек қўйиладиган фурсат етди.

5/ Модомики Бутуниттифоқ ташкилотлари Оролни сақлаб қолиш масаласида амалий ишга ўтмаётган экан, Ўрта Осиё жумҳуриятлари ва Қозоғистон биргалашиб ҳаракат бошлашига, бу масалани Марказга ҳамкорликда, қатъият билан қўйишга тўғри келади. Съездимиз мазкур жумҳуриятларга бу ҳақда мурожаат қилса ёмон бўлмасди.

6/ Ўзбекистон суверен республика сифатида ўзининг миллий бойликларини ўзи тасарруф қилиши қоғозда эмас, амалда рўёбга чиқиши учун ҳаммамиз ёрдам берайлик.

7/ «Малакали кадрлар» баҳонасида жумҳуриятимизга четдан ишчи кучлар олиб келиш тўхтатилсин!

8/ Москвадаги шинам кабинетидан чиқмай туриб, халқ тақдирини белгиламоқчи бўлган иқтисодчиларнинг бозор системаси сиёсати ярим аҳолиси — 9 миллионга яқин киши ашшоқ яшайдиган Ўзбекистонга мутлақо мос келмайди. Ундай сиёсат жумҳуриятимиз аҳволини ниҳоятда оғирлаштириб қўйиши, халқ ўртасида катта норозиликлар туғилиши мумкинлигини ҳисобга олиб, Ўзбекистон ҳозирча ушбу истемага ўтишга тайёр эмаслиги яна бир бор таъкидлансин.

9/ Хева районидан делегат сифатида яна бир таклифим. Хева яқинидан Ташовуз канали ўтяпти. Канал ишга тушса, мамлакатимиздаги иккита музей шаҳардан бири — Хева қисқа фурсат ичида вайрон бўлади. 2500 йилдан бери жаҳонни лол қолдираётган, офатлару қирғинлардан омон қолган тарихий обидаларимиз бизнинг замонда ер билан яксон бўлади. Ёзувчи ва инсон сифатида бу ишга бефарқ қаролмайман ва қатъий илтимос қиламан. Қардош Туркманистон билан баҳамжиҳатликда канал қурилиши тўхтатилса яхши бўлур эди.

10/ Тобелик психологиясидан тезроқ қутулайлик. Ҳамжиҳат бўлайлик! Ҳалол, ақлли, ташаббускор, мустақил фикрловчи кадрларни қўллаб-қувватлайлик!

Марказком (энг сўнгги ойлардаги) фаолиятини қувватлайман ва унга янада мустақилроқ бўлишни, халқ ва жумҳуриятимиз манфаати йўлида янаям қатъийроқ ҳаракат қилишни тилайман.

Исмат ХУШЕВ нутқи

«ҲАЁТ ВА ИҚТИСОД» ЖУРНАЛИ БОШ МУҲАРРИРИ ВАЗИФАСИНИ БАЖАРУВЧИ

Ўртоқлар!

Биз қайта қуришнинг олтинчи йилига қадам қўймоқдамиз. Улкан жараёнлар мамлакатни, жумҳуриятни ларзага солмоқда, илгари бу жараёнлар ҳақида хаёлимизга ҳам келтиролмас эдик. Кўплар учун бу жараёнлар кутилмаган ҳол бўлди, лекин халқ эндиликда олдингидек яшашни хоҳламаётганлигини ҳаёт олдимизга факт сифатида қўйди. Иқтисодий аҳвол чигаллашмоқда, олдинда эса янги ислоҳот, бозор муносабатлари кутмоқда, улар эса ҳеч шубҳасизки, ҳистуйғуларни янгидан хуруж олдиради, кундалик зарур молларга, шу жумладан, озиқ-овқат маҳсулотларига нарх-навонинг ортишидан норозилик келтириб чиқаради.

Иқтисодчилар, социологлар бундай тубдан ўзгаришсиз аҳволни яхшилай олмаслигимизга бизни ишонтиришмоқда. Демак, бунга тайёрланишимиз керак. Худди мана шу ўринда, менинг фикримча, матбуот жумҳурият партия ташкилотига, ҳукуматига беқиёс ёрдам кўрсатиши керак.

Мен журналистман ва шунинг учун жамиятимизда юз бераётган жараёнларни ҳамда унда оммавий ахборот воситалари қандай роль ўйнаётганлигини ўзим қандай тушунаётганлигим тўғрисида бир қанча фикрларимни айтиб ўтмоқчиман. Сўзнинг инсон ҳаётида катта роль ўйнаши ва агар у бутун бир жамият тақдирига қаратилса қанчалар кучли таъсир кўрсатиши ҳақида эслатиб ўтиш ортиқча бўлмас. Зеро, «буни ўзим газетада ўқиганман» деган гап маиший турмушимиздаги баҳсларда беқиёс ишончли далилдир. Ҳамма ўқидими — демак, ҳақиқат. Бизни ва бизнинг оталаримизни ана шундай руҳда тарбия қилишган.

«Мақолада беш фойиз ҳақиқат бўлса — ташкилий хулоса чиқариш мумкин» деган сталинча қоида ва бу қоидага қандай амал қилинганлиги совет халқи учун не оқибатлар келтирганлигини яхши биласиз. Инсон тақдирини ҳал қилиш учун газетадаги икки қатор сўз, ҳатто номнинг танқидий текстда тилга олиниши ҳам етарли бўлган — у халқ душмани сифатида отилган, зиндонга ташланган, ГУЛАГга жўнатилган.

Тўғри, ҳозир давр бошқа. Аммо матбуот сўзи ёрдами билан ҳозир ҳам кўпинча одамлар тақдирини ҳал қилмоқдалар. Унинг бу борадаги кучидан, энг аввало, қайта қуришдан жони ҳалқумига келган гуруҳлар «муносиб» фойдаланмоқдалар. Улар пинжига кирган баъзи журналистлар — «Инсон руҳининг инженерлари» эса ўзларининг жамиятда тутган мавқеларидан фойдаланиб, ижтимоий буюртмаларни бажариш учун ҳамма вақт тайёр турибдилар. Улар ишнинг реал ҳолати билан ҳисоблашмасдан, ҳақиқатни эътибордан соқит қилган ҳолда, оддий ҳалоллик, виждон, инсоф каби тушунчалардан ҳам кўз юммоқдалар. Бунга мисол излаб узоққа боришга ҳожат йўқ.

ВЦСПСнинг органи «Труд» газетасининг шу йилги 12—13 май сонларини олинг. Унда собиқ ўзбекистонлик, ҳозир эса москвалик журналист Олег Осиповнинг «Ишсизлик: афсона ва ҳақиқат» мақоласи босилди. Хўш, унда сиз нималарни ўқийсиз? Сарлавҳа остида «Ўзбекистонда ҳамма учун иш борми?» деган сўзлар битилган.

Сарлавҳасига кўра, марказий газета мухбири сафарга отланар экан, СССР халқ депутатлари, жумҳурият ҳукумати, ниҳоят, президентимиз жумҳуриятимиздаги ортиқча меҳнат ресурслари, яъни ишсизлик тўғрисида гапирганларида гўё мамлакатни чалғитмоқчи, марказдан пул ундирмоқчи, деган фикрга келади ва муаллиф ўз фикрига мутлақо шубҳа қилмайди. У ўзи учун бу афсона ва ундан бошқа нарса эмас, деган фикрни олдиндан белгилаб олган. Осиповнинг журналистик маҳорати жумҳуриятда юз бераётган жараёнларнинг моҳиятини мутлақо идрок этмасдан, газетхонларда ҳақиқатга тўғри келмайдиган кайфият туғдиришгагина етган. Ушбу мақолада яна бир яширин гап бор: умуман, жумҳуриятни, вилоятлар ва районларни уқувсиз одамлар бошқармоқда, деган хулоса бу. Акс ҳолда муаллифнинг инфраструктурани ривожлантиришга, қўшимча иш жойларини барпо этишга ва бошқа кўпгина жиҳатларга доир тавсияларини қандай баҳолаш мумкин? Охирги қисмдаги нозик шама ҳамма фикрларга аниқлик киритади. «Ишсизлик ҳақида гапириш, эҳтимол кимгадир фойдалидир. Хўш, кимга? Кимга бўларди. Ўша миллатлараро адоватни кучайтиришга интилаётганларга». Мана, автор позицияси. Савол туғилади. Газета позицияси-чи? ВЦСПС органини журналист чалғитдими ёки редакциянинг ўзи шундай хулоса чиқаришни унга айтдими? Мақсадга кўра, марказдан пул сўровчиларга қақшатқич зарба берилиши керак эди ва бу йўлда ҳамма нарсани қилишга ҳозиру нозир журналист эса зўр бериб қуроллантирилган. Мана сизга демократия, ҳаракатдаги плюрализм.

Мен булар ҳақида Тошкент вилоят партия конференциясида гапирган эдим. Унга нисбатан ўз муносабатимни аввал «Комсомолец Узбекистана» газетасида ва ундан кейин «Ёш ленинчи» жаридасида босилган «Афсона» ортидаги ҳақиқат...» мақоламда етарли далил ҳамда фактлар ёрдамида баён қилган эдим. Хўш, кўрайлик-чи, унга газетхонларнинг ва «Труд» газетасининг муносабати қандай бўларкин.

Мен «Правда» газетасининг Ўзбекистондаги ўз мухбири Виктор Артеменконинг ижодини кўпдан бери кузатиб бораман. У бир неча йилдирки, жумҳуриятимизда яшамоқда ва ишламоқда, ана шу давр унга халқни, унинг урф-одатлари ва анъаналарини, фикр-ўйлари ва манфаатларини билиб олиш учун етарли бўлса керак. Лекин, афсуски, Артеменко ўз мақолаларида кўпинча халқимга менсимай муносабатда бўлди. Унинг айниқса, «Хўп, хўп», «Учар раҳбарлар», «Ҳангома кетидан қувиб», «Чўнтакбоп секретарь», «Амалига яраша риоя», «Тасодифий президент», «Синов», «Ғалваларнинг акс-садоси», «Мурғак қалбларга» каби мақолаларда яққол сезилади. Уларда юртдошларимизнинг муаммоларини, тақдирини тушунмаслик, бизга бошқа регионлардан келган ўртоқларга чексиз муҳаббат яққол кўзга ташланади. «Адолат, ҳалоллик ва тартиб» ўрнатиш учун Ўзбекистонга юборилган ўртоқларнинг кўпчилиги ана шу юксак фуқаролик вазифасини бажариш учун нолойиқ эканлиги равшан бўлиб қолди. Ҳушёр тортган халқ уларга аллақачон муносиб баҳо берди, уларнинг кимлигини тушуниб олди. Таассуфки, «Правда» газетасидан бизга юборилган Виктор Артеменко эса ўз хулосалари ва қарашларида ҳамиша зарур бўлган холисликни намоён қила олмаётир.

Бизнинг хотирамизга «Правда» газетасида ўтган йили сентябрь ойида эълон қилинган «Мурғак қалбларга» мақоласи келади. Унда «Ленин учқуни» газетасида эълон қилинган «Ўрта Осиё босиб олинганми?» мақоласи ҳақида гап боради. Ўрта Осиёнинг босиб олинганини, унинг чор ҳукумати томонидан мустамлака қилинганини ҳеч ким рад қилолмайди. Бу борада «Правда»нинг мақоласи масалага бир томонлама ёндашиб — йўқ, босиб олинмаган деб жавоб беради. Яъни, «Правда» ҳақиқатни яширишни таклиф қилади. Нима учун? Бу тушунарли, чунки «Мурғак қалблар» бундан нотўғри хулосалар чиқариши, уни тўғри англамасликлари мумкин.

Яхшиямки, бу мақола туфайли жумҳурият газетасининг илғор фикрли муҳаррири Абдусаид Кўчимов тазйиққа учрамади. Аксинча, уни самарқандликлар ҳурматлаб Ўзбекистон халқ депутати қилиб сайлашди.

Ёки Артеменконинг яна бир мақоласи — «Тасодифий президент»ни олайлик. Унда таниқли олим Пўлат Ҳабибуллаев, нима масалада денг, ўз чиқишларида бирор марта ҳам Шароф Рашидовни танқид қилмаганликда айбланади. Бор-йўғи шу. Шу ўринда мен Виктор Алексеевичнинг ўзидан сўрамоқчи эдим, хўш, агар ўша пайтда унинг ўзи бўлганда улуғ йўлбошчи Леонид Ильич Брежневнинг энг яқин дўсти, Сиёсий Бюро аъзолигига кандидат адресига шундай бўлсин шама қилишга журъат қила олармиди? Дарвоқе, Ҳабибуллаев ҳам ҳозир Ўзбекистон халқ депутати этиб сайланган. Шу муносабат билан менда шундай фикр туғилди: «Правда» таҳрир ҳайъатига, бошқа марказий нашрлар ва оммавий ахборот воситаларига мурожаат қилиб, ўз мухбирлари тўдасини тузишда жумҳурият фикрига қулоқ солишларини талаб қилиш балки ўринли бўлар. Ўзбекистонда рус тилида ёзадиган кўпгина ўзбеклар ва жумҳуриятимизда туғилиб-ўсган руслар бор. «Правда» ва бошқа марказий газеталар ҳамда журналларда, ўзбекми, русми, лекин ўзбекистонлик йигитлар ўз мухбирлари бўлиб ишлашларини илтимос қилиш керак. Ана шунда чалкашликлар камроқ бўлармиди, деб ўйлайман.

Шу муносабат билан яна бир нарсани, ўртоқ Орловнинг ўтган куни «Нон учун паспорт билан» деган луқмаси ҳақида ҳам гапирмоқчиман. Агар Ўзбекистонда яшашни хоҳласангиз, ҳукумат шундай чоралар кўришга мажбур бўлаётган экан ўртоқ Орлов, сиз ҳам нон сотиб олиш учун паспортингиз билан борасиз!

Ҳурматли ёзувчимиз Темур Пўлатов ҳам «Московские новости» саҳифаларида муаммолар тугунини чигаллаштиришга баҳоли-қудрат ҳисса қўшмоқда. Бу унинг виждонига ҳавола. Ишончим комилки, ошкоралик — «нимани хоҳласам, шуни гапираман» деган пиринципнинг тантана қилиши эмас. Ошкоралик, энг аввало, айтилган гап учун, унинг оқибатлари учун, ҳар бир далилни идрок этиш, текшириш ва уни воқеликка қиёслаш учун масъулият туйғусининг ортишидир.

Ҳа, плюрализм керак, ҳа демократия зарур, Лекин, энг аввало, ҳақиқат шарт, менинг ҳамкасбим — журналистнинг шахсий ўй-фикрларидан юқори турувчи, холис, чуқур журналистик тадқиқотлар зарур. Бизда, афсуски, иллатлар ҳам кўп, керагидан ошиқ. Табиийки, улардан кўз юмиш керак эмас, лекин иттифоқ ўқувчиларида бир томонлама фикр уйғотувчи, аниқроғи, нотўғри фикр уйғотувчи, зўраки тангликлар ҳам яратмаслик зарур. Бу ахир бизнинг ҳар биримизга оғир ботиши мумкин.

Жумҳурият матбуоти ва марказий матбуотни мунтазам ўқиб борар экансан, беихтиёр матбуот кундалик турмушимизни ларзага солаётган машаққатли муаммолардан четда турибди, бир четда кузатувчилик мавқеини эгалламоқда, деган хулосага келасан. Шундай бўлаяптики, бир томондан биз журналистлар жамиятдаги демократик ўзгаришлардан қувоняпмиз, иккинчи томондан фармойишлар, кўрсатмалар бўлишини кутаяпмиз.

Ҳозир жумҳурият партия ташкилоти ижтимоий соҳада кўп иш қилмоқда, лекин, таассуфки, матбуот органларимизга қараб бу ҳақда фикр юритиш жуда қийин.

Энди, ўртоқлар, сизларнинг эътиборларингизни яна бир нарсага қаратмоқчиман. Жумҳуриятимизда талантли журналист Шароф Убайдуллаевни яхши билишади. У ўша — «Қора юрак» фельтонини ёзган ва шу орқали порахўр, уюшган жиноятчиларнинг ҳалол инсондан ўч олишига беихтиёр ёрдам бериб қўйган одам. Бунда журналистнинг айби борми? Шак-шубҳасиз.

Бироқ ўйлаб кўрайлик-чи, бу айб шунчалар каттами? Агар бунда ўз ишини пухта биладиган, пихини ёрган ғаламисларнинг, энг уста иғвогарларнинг бу ҳужжатни «адолат учун кураш иши» деб ниқоблаганларини ҳисобга олсак-чи? Шунингдек, бу ҳужжатни журналистга бошқа бирор жой эмас, айнан Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети тақдим қилганига эътибор берсак-чи? Ахир булар ҳазилакам гап эмас. Шундай экан, Шароф Убайдуллаевни хоҳлаган масалада айбдор қилиш мумкин, лекин уни ёвузликда, турғунлик даври ижодкорларига имкониятлар очиб беришда айблаб бўлмайди. Унинг айби эмас, бошига тушган бу фалокат ишонувчанлиги оқибатидир. Хўш, шундай бўлса у нега жазоланди — партия йўли билан ҳайфсан берилди, «Тошкент оқшоми» газетасининг муҳаррири эди, ишдан қувилди.

Ҳозир Тошкент шаҳар партия ташкилоти у ҳақдаги ўз қарорини ўзгартирди. Эндиликда ишни Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети кўриб чиқиши керак.

Ўртоқлар, сизларнинг ижозатларингиз билан яна бир муҳим масала — халқ ишончи ҳақида қисқача тўхталиб ўтмоқчиман. Бундан роса бир ярим ой аввал мен Ўзбекистон халқ депутатлигига Қашқадарё вилоятининг Чироқчи районидан номзодим кўрсатилган эди. Лекин ютқаздим. Ҳалол, ошкора курашда ютқаздим. Биз ўнта номзод эдик. Ютқазиш уят, лекин нима ҳам қила олардик... Шу билан бирга бу кураш мени кўп нарсаларга ўргатди — одамларни, уларнинг ташвишларини яқинроқдан янаям яхшироқ билдим. Очиғини айтганда, ҳаёт қўйнига шўнғиб чиқдим. Агар мени сайлаганларида эди Олий Совет минбаридан туриб айтадиган, фикрлашадиган гапларим, ҳимоя қиладиган ишларим кўп эди, деб ўйлайман. Буларни нима учун айтаяпман? Шунинг учунки, агар халқ сенга ишондими, мамлакат олий органларида ўз қизиқишларини ҳимоя қилишни ишониб топширдими — марҳамат, бу ишончни оқла! Мен шу маънода Тошкент вилоят партия конференциясида КПСС Марказий Комитетининг бўлим мудири Александр Сергеевич Павловни танқид қилган эдим. У ҳозир йўқ. Шунинг учун уни танқид қилмайман.

Сайловчилардан Ўзбекистондан сайланган СССР халқ депутатлари номига жуда кўп эътирозлар ва мулоҳазаларни эшитиш мумкин. Съездларда ва сессияларда мамлакат ҳамда жумҳуриятимиз учун ҳаётий муҳим аҳамиятга молик масалалар, муаммолар ҳал қилинмоқда. Лекин ўзбекистонлик депутатлардан бирор қонун лойиҳасини ёқлаб айтилган таклифлар, далиллар ва аксил далиллар эшитдикми?

Мен бизда яна бир оқсаб ётган масала — кадрлар муаммоси тўғрисида ҳам тўхталиб ўтишни лозим деб биламан.

Яқинда, мамлакатда «ўзбеклар иши», «пахта иши» каби сўзлар шов-шув бўлиб турган ўша машъум даврда Москвадаги кимгадир Ўзбекистон қўлининг учигача ифлосга ботган кимсадек бўлиб кўринди. Гўё бу ердаги барча раҳбарлар, айниқса партия, совет раҳбарлари мафияга сотилгандек, порахўрлар феодал-бойлар даври ҳаётидаги энг яхши анъаналарни давом эттираётгандек таассурот қолдирди. Бундай аҳволдан чиқиш йўли тезлик билан топилди — мамлакатнинг бошқа регионаларидаги гўё катта тажриба тўплаган, синовлардан ўтган кадрлар жумҳуриятимизга жўнатилди. Улар қай даражада синовдан ўтган кадрлар эканлигини, бу ерда қандай каромотлар кўрсатганини биз эндиликда яхши биламиз. Энди бу хатоларни такрорламаслик керак.

Муҳокамамиз учун шундай таклиф киритишни зарур деб ҳисоблайман: жумҳурият партия ташкилотининг, унинг раҳбар органларининг, Марказий Комитет котибларининг ҳисобот давридаги ишини бир қанча босқичга бўлиб, ҳар бирини алоҳида-алоҳида таҳлил қилиш ва ҳар бирига тегишли баҳо бериш керак. Фақат сўнгги, бир йилдан ошмаган даврдаги ишни қониқарли, деб ҳисоблайман.

Сўзимни шоиримизнинг гўзал мисралари билан якунламоқчиман:

Завол кўрма ҳеч қачон, ўлкам,
Завол билма шу ёшинг билан.
Музаффар бўл, ғолиб бўл, ўктам,
Дўсту ёринг, қардошинг билан.

Асрларнинг силсиласида
Боқий тургай кошонанг сенинг.
Улуғ Совет оиласида
Мангу ёруғ пешонанг сенинг.

Мангу ёруғ масканим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

ТОЗА ВИЖДОН САДОСИ

АДАБИЁТИМИЗДА яқин ўтмишда пайдо бўлган бир талай асарлар бугунги кунга келиб унутилди. Аслида орадан унчалик кўп вақт ўтгани йўқ. Бундай асарлар рўйхатини ёки сонини келтиришдан кўра, улар умрининг қисқалиги сабаблари ҳақида фикр юритган маъқулроқ, назаримизда. Хусусан, чўлқуварлар жасоратига бағишланган романлар сохта пафосга суғорилгани билан қисқа вақт мобайнида китобхонлар эътиборидан тушиб қолган бўлса, ишқ-муҳаббат мавзуидаги айрим роман ва қиссалар майда, тор оилавий можаролар, сохта, чучмал-эротик туйғулар тасвиридан четга, кенгроқ ижтимоий-фалсафий миқёсларга чиқа олмагани туфайли ҳақли равишда ўқувчилар меҳрини қозона олмади.

Ҳар қандай бадиий асарнинг яшовчанлиги уларда қаҳрамонлар маънавий дунёсининг қай даражада кашф этилгани билан боғлиқ. Шу боис, ўқувчилар хотирасида асосан адабий қаҳрамонларнинг теран ёритилган руҳий олами тасвири чуқурроқ ўрнашиб қолиши табиий. Замонавий китобхоннинг қалб эҳтиёжини ўткинчи муаммо ёки бир-икки эҳтиросли манзара тасвири билан қондириш амри маҳол. Зеро, таниқли совет шоири Евгений Евтушенко таъбири билан айтганда: «Шоирнинг ўз шеърларидан кўра узоқ умр кўриши — ўлик отлар жиловини тутиб турган аравакаш ҳолатидай кулгили»дир.

Сир эмас, бадиий асар марказида инсон туради — барча иплар шундан тарқалади ва шунга йиғилади. Ёзувчи инсоннинг руҳий кечинмаларини кенг ва теран қамраб ололмас экан, демак у ўзининг ҳам ҳаётий, ҳам эстетик позициясини равшан намоён эта олмайди. Зеро, бадиий психологизм нуқтаи назаридан баҳоланадиган қаҳрамон характери ёзувчи маҳоратини таҳлил, таъриф этишда етакчи ва ҳаққоний мезонлардандир. Адабиётшунос Ҳ. Умуров шундай ёзади: «Бадиий психологизмнинг шакллари турли-туман бўлганидек, унинг портрет, диалог, монолог, туш, психологик тимсоллар, ҳиссий ҳаракатлар, пейзаж, галлюцинация каби поэтик воситалари ҳам ранг-барангдир. Уларнинг ҳар бири қаҳрамон ички дунёсининг яширин сирларини ошкор қилишда ёзувчига қўл келади».

Биз юқорида унутилган, унутилаётган асарлар ҳақидаги айрим умумий фикрларни баён этдик. Сир эмас, бундай асарларнинг аксарияти турғунлик даврининг маҳсули эди. Адабий жараёнга маъмурий-буйруқбозлик усулидаги сиёсатнинг тазйиқи кўпинча муросасоз йўл тутишга мажбур қиларди. Бу инсон қиёфасининг тасвирида сийқаликларни келтириб чиқарарди ва табиийки, қаҳрамонлар ички дунёси очилмаган қўриқ сифатида қолиб кетарди. Бироқ бугун бизга турғунлик даври фожиалари ҳар қачонгидан кўра кўпроқ аён бўлаётир ва биз ўша давр адабиёти берган, кам бўлса-да, ҳаққоний образларни ҳам қайта кузатганда етук адибларимиз халқ дардини ифодалаш йўлида тинмай курашганликларининг гувоҳи бўламиз.

70-йиллар ўзбек прозасида инсон ва жамият муаммоси дадил қаламга олинди ва авторитар жамиятдаги қотиб қолган қарашлар, инсон эркини бўғувчи шарт-шароитларга муросасизлик айниқса Одил Ёқубовнинг «Диёнат» ва Ўктам Усмоновнинг «Гирдоб» романларида яққол ифодасини топди. Бу романларни қайта таҳлил этиш ниятидан йироқмиз. Зеро, ҳар иккала асар ўз вақтида жамоатчиликнинг эътиборига, қизғин муҳокамасига сабаб бўлган, эндиликда бир неча қардош ва хорижий тилларга таржима қилинди, энг ёрқин, образлар-қаҳрамонлар халқ қалбидан чуқур ўрин олди. Бироқ 70-йиллар танқидчилиги Нормурод Шомуродов образининг («Диёнат») ортиқ даржада дарғазаб ва ғамгинлигини тушунмади ёки тушунишни истамади. Таниқли олимлардан бири ҳатто қаҳрамоннинг маҳзун хаёл суриши, нолиши, норозилигига ижтимоий ҳаётда, турмушда ҳеч қандай асос йўқ, деган фикрни айтди. Ваҳоланки, асарнинг энг ҳаққоний саҳифалари айни Нормурод Шомуродов образи тасвирида кўринади.

«Инсон фалсафий тушунчаси шахс тушунчасидан кенг, — деб ёзади таниқли совет олими С. М. Петров. — Бироқ адабиётнинг иши индивидуал инсон, жамиятнинг аъзоси сифатидаги шахс билан боғлиқ. Бадиий асардаги инсон тақдири шахс ва жамият муносабатлари тарзида гавдаланади». «Диёнат» романида бу муносабат ғоятда драматик нуқтага кўтарилади ва қаҳрамон фожиаси — Нормурод Шомуродов ўлими билан якунланади. Ҳар қандай асарда ана шу нуқта — қаҳрамон ўлими ёзувчидан ҳам ижтимоий-сиёсий, ҳам бадиий психологик асосларни талаб қилиши тайин. Шомуродов ҳаётидан, кечмиш-кечирмишидан хабардор китобхон қаҳрамонни ўлим сари етаклаган сабаблар — нобоп турмуш тарзи, жамиятдаги ғайриинсоний тартиботларнинг машъум сиқуви, инсон эрки, эзгу туйғуларининг топталиши — барча-барчаси инсон руҳининг зиддиятли, муросасиз вазиятлардаги ҳолатлари тасвирида очилади.

Тарих шахсларнинг жамиятда тутган ўрнини ҳеч вақт инкор этмайди. Аксинча, улар фаолияти марксча-ленинча нуқтаи назардан ўрганилади. Қайта қуриш шарофати мана шундай имконият яратиб берди.

1985 йил апрелидан жамият ҳаёти ўзгара бошлади. Дилдаги гаплар тилга кўчди. Файласуф Фридрих Ницше шундай ёзади: «Тарихни фақат кучли одамларгина кўтара оладилар, ожиз кишиларни у бутунлай эзиб ташлайди». Салкам юз йил бурун айтилган бу фикрлар бугун нечоғлик ҳақиқат эканлиги тўларок намоён бўлмоқда.

ҲОЗИРГИ ДАВРДА мамлакатда янгича фикрлаш тўлқини вужудга келди. Бу тўлқин айни пайтда қудратли куч тўпламоқда. Эндиликда қайта қуриш алоҳида бир инқилобий жараён деб баҳоланмоқда. Қайта қуриш ўтмишимизни яна бир марта ҳақиқат чиғириғидан ўтказмоқда. Бу эса адолатга

Адабий танқид

ташна миллион-миллион кишилар қалбига руҳий янгиланиш уруғини солмоқда. Биз Одил Ёқубовнинг кейинги «Оқ қушлар, оппоқ қушлар» романида қалбан покланишга интилаётган замондошларимизнинг ёрқин образини кўрамиз, уларнинг юксак инсоний туйғулари, ўй-орзулари, интилиш ва кечинмалари қаламга олинади. Бугун матбуотда қайта-қайта ёзилаётган пахта зироатчилиги, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, қишлоқ турмуш маданияти каби муаммолар Одил Ёқубов асарларида бундан ўн беш йил олдин кўтарилган эди. Табиийки, ёзувчи қаламга олган муаммолар ўз даврида кенг қўллаб-қувватланмади. Жамият ғилдираклари турғунлик ботқоғига ботиб қолган бир пайтда халқ ҳамон порлоқ истиқболнинг ёлғон ваъдаларига ишониб яшади. Турғунлик иллатлари қолдирган оғир мерос жумҳуриятимиз учун оғир дард бўлди. Мана шу улкан дард романда Шораҳим образида яхши очиб берилган. Ўттиз йил бригадир бўлган Шораҳим бир кунда бригадирликдан айрилади. Романнинг шу қадар шиддат билан бошланишида катта рамзий маъно бор. Ҳаёт яхшилик томон ўзгармоқда, ҳақиқат эгилади, аммо синмайди. Шораҳим ёруғ кунлар келишига ишонади. Шунинг учун ўғли тенги директорининг дағдағасига бўйин эгмайди: «Ўғирлик қил демоқчимисан? Мен унақа кўзбўямачилик қиладиган қаллоблардан эмасман! Керак бўлса... ана, бригадирлигингни ол!».

Шораҳим ёлғиз. Бутун теварак-атрофда ёлғон шиорлар бонг урарди. Бу дабдабабозлик бонги Шораҳимлар овозини ўз комига тортади. У ўзининг ўттиз йиллик меҳнат фаолиятини тарозига қўяди. У эл-юрт учун сарф бўлган умрининг ўттиз йилига ачинмайди, шунча йил ишлаб эвазига ҳақорат эшитгани унга алам қилади.

Ёзувчи Ойсулув тимсолида вафо ва садоқатнинг энг гўзал, энг нафис туйғуларини мужассамлаштирган. Ойсулув кабилар етмиш йил пахтадан бошини кўтармаган муштипар оналарнинг типик образи. Китобхон Ойсулув образида эртанги орзуларини кута-кута сўниб бораётган жафокаш аёлларнинг ҳаётини умумлаштиради.

Қаҳрамонларнинг юраклари тубида чўкиб ётган ҳасрат, надоматлар айниқса диалогларида яхши очилган ва диалоглар ҳиссий ҳаракатлар билан уйғунлашиб китобхон қалбида узоқ вақт сақланиб қоладиган манзаралар яратади. Мана шундай диалоглардан бири:

«Ойсулв кулимсираб эрига қаради:

— Эсингиздами, уруш йиллари кузда мана шу жойларга чиқиб ёвшан чопардик. Ўшанда кўрардим кузги боғларни! Ундан кейин ҳеч кўрмагандайман...

— Йўқ! Кўргансан, — Шоввознинг юрагига яна офтобдай илиқ меҳр ҳазин бир куйдай ёпирилиб келди. — Бироқ ҳозиргидай бошингни кўтариб, тўйиб-тўйиб қарамагансан».

Шораҳимнинг жавоби ботинан нафақат Ойсулувга, балки унга ўхшаш юзлаб, минглаб аёлларга айтилгандай. Зотан, Ойсулув сингарилар узоқ йиллар меҳнат, кундалик ҳаёт ташвишлари деб атрофда рўй бераётган воқеалардан бехабар қолдилар. Бу бехабарлик шу даражага бориб етдики, офтобнинг чиқиш, ботиши ҳам, баҳорнинг келиб-кетиши ҳам улар учун бефарқ бўлиб қолди.

«Овоз интонацияси, оҳанги ҳамма вақт психологик вазифани бажаради. Чунки овоздаги нозик, билинар-билинмас товланишлар, оттенкалар ҳам қаҳрамон ички дунёсидаги энг чуқур руҳий ўзгаришларни ўзида акс эттиради», — деб ёзади адабиётшунос Н. Шодиев.

Дарҳақиқат, «Оққушлар, оппоқ қушлар» романи қаҳрамонларининг овоз интонацияси ва оҳанглари бизни бефарқ қолдирмайди. Бу овоз интонацияларида биз Шораҳимнинг кескир ва қатъий, Ойсулувнинг ҳазинармонли, Фармоновнинг баландпарвоз ва айни пайтда қудратли, Фотиҳ Музаффаровнинг буйруқбоз, Пўлат папканинг тагдор гапларини уқиб оламиз.

Роман воқеалари коммунистик жамият учун, янги инсонни камол топтириш учун баландпарвоз шиорлар остида содир бўлаётган иллатларни очиб ташлагани китобхонни бефарқ қолдирмайди. Ҳақиқатан ҳам олти миллионли хирмон учун кураш халқимизнинг адл қоматини букиб қўйди. «Бугун Ўзбекистонда ҳамма пахтакор» деган шиор нақадар бачкана эканлигини ўша пайтлари ҳар ким ҳам пайқамади. Мана романдан тағин бир парча:

«Улар биринчи синфда ўқишар экан. Аммо вақтинча ўқишни қўйиб, теримга чиқишган экан. Мен аёлдан сўрадим:

— Сиз-ку ўқитувчи экансиз, вазиятга тушуниб, мактабни қўйиб теримга чиқибсиз. Бу болачаларни ким мажбур этди ишга чиқишга?!

Шунда аёл бошини мағрур кўтариб:

— Буларни ҳеч ким мажбур этмади! — деб жавоб берди. — Менинг болаларим виждон даъватига бўйсуниб чиқишди теримга!»

Вазминлик билан айтилган бу гапда сохтакорликнинг, риёкорликнинг илдизларини кўрамиз. Раҳбарларнинг халқни ўйламай қилган хатти-ҳаракатлари қанчалик оғир асоратлар қолдиргани ҳақида биз энди кўп ва хўп гапирмоқдамиз. Энг катта асорат эса халқнинг муте бўлиб қолганлигидир. Биз романда бундай ҳолатни турли психологик таҳлилдаги тасвирларда кузатамиз ва бунга амин бўламиз.

Романнинг «Оққушлар, оппоқ қушлар» деб номланишида чуқур рамзий маъно бор. Сарлавҳа Ойсулув кўрган тушдан қиёс қилиб олинган. Туш орқали Ойсулувнинг одамга хос руҳий олами очиб берилади. Ойсулув она замин ташвишларидан тобора узоқлашиб бораётган оппоқ, оқ қушга айланади.

Бу туш таъбирини Ойсулув нимага йўйишни билмай дунёдан ўтади. Мана шу туш баҳонаси билан муаллиф воқеаларни Ойсулув ва Шораҳимнинг ёшлик даврларига қайтаради ва бу билан улар ўртасидаги муҳаббатнинг нечоғлик синовдан ўтганлигини яна бир карра сўзлаб беришни маъқул топади. Бир умр меҳнат қилиб унинг роҳатини кўрмай кетган Ойсулувни ҳам оққушга менгзаш, эҳтимол, шундан келиб чиққан.

ОДИЛ ЁҚУБОВ романларини ўқирканмиз, биз билган кишиларнинг қиёфаси ва уларнинг руҳий олами кўз олдимизда яққол намоён бўлади. Ойсулув қалбида кечган туғёнлар ўқувчини бефарқ қолдирмайди. Шораҳимнинг диёнати бизни турли шаклда намоён бўлувчи фармоновчиликка қарши курашга руҳлантиради. Негаки, Шораҳим шахсга сиғиниш, турғунлик йилларининг азобларини хўп чекди. Унинг юраги барча қабиҳликлардан зада бўлди. Энди у томошабин бўлиб қола олмайди. Шораҳим ўзбек халқининг уйғониб келаётган тоза виждонидир.

Абдуҳамид ХОЛМУРОДОВ

САИД АҲМАДНИНГ САНЪАТИ

БИЛМАДИМ, ҳозирги ёш китобхонларнинг кўзи тушганми-йўқми, Саид Аҳмаднинг бундан ўттиз бир йил аввал яратилган бир ҳикояси бор. «Ўрик домла» деб аталган бу ҳикоя ўттиз йилдан бери менинг кўнглимда, сира унутолмайман, тез-тез қайта ўқиб тураман.

Ҳикоя қаҳрамони Фарғона чўлларини ўзлаштираётган оддий меҳнат кишиларидан бири, қаерга қадами етса, ўша ерни боғ қиладиган боғбон одам. Мевалар ичида ўрикка алоҳида меҳри тушган, тилидан бол томиб, ўрикнинг фазилатларини гапиради, қаердаки ўрикнинг янги нави чиққан бўлса, топиб келиб, боғида кўпайтиради, ҳатто биров чет эл сафарига отланса, вокзалгача чамадонини кўтаришиб бориб, ўша ёқлардан ўрик данакларидан олиб келишини сўрайди. Шу даражада ўрикка шайдо, ҳақиқий ўрик жинниси. Шунинг учун одамлар ўртасида «Ўрик домла» деган ном билан шуҳрат қозонган. У келини билан қаттиқ аразлашиб қолган, негаки келини бошқоронғи бўлиб қолиб, домланинг не машаққатлар билан тўплаган бир халта ноёб данагини чақиб еб қўйипти... Ҳа, Ўрик домланинг қилиқларига хўб мириқиб куласиз, айни чоқда, унинг феъли-атворига қойил қоласиз. Бу одам нимаси биландир сизни ўзига маҳлиё қилади. Нимаси билан? Нима учун мен — шаҳар одами, касби-корим ҳам деҳқончиликдан, боғбонликдан узоқ бўлгани ҳолда, Марказий Фарғонанинг аллақайси бурчида аллақайси бир колхозда истиқомат қилувчи бу боғбонни худди энг яқин қариндошимдай, энг яқин биродаримдай ёқтириб қоламан, уни эсласам, кўнглим ёришиб кетади, руҳимда енгиллик пайдо бўлади? Хўш, бу ҳикоянинг жозибаси нимада? Ва, умуман, нега айрим асарларни жуда қийналиб ўқийсан, охирига етгунча боши эсдан чиқиб қолади, бир амаллаб ўқиб бўлгандан кейин, бир ҳафта ўтар-ўтмай, хаёлингда ундан шамол тўзитган тутундай ҳеч нарса қолмайди, айрим асарлар эса бир ўқишдаёқ кўнглингга абадий муҳрланиб қолади? Албатта, бу саволга лўнда қилиб, «ҳақиқий санъат асарлари кўнгилга муҳрланиб қолади» деб жавоб бериш мумкин. Бироқ бу жавоб жуда умумий бўлса-да, тўғри. Назаримда, «Ўрик домла» ҳикоясини жозибадор қилган нарса шуки, Ўрик домланинг айрим сифатларида мен шахсан ўзимнинг баъзи сифатларимни кўраман. Менда ҳам жиндай меҳнаткашлик бор, мен данак йиғмайман, аммо газетами, журналми, катта-кичик китобми, қўйинг-чи, босмахонадан чиққан қоғозки бор, «бир кун керак бўлиб қолар» деган ўй билан авайлаб олиб қўяман. Уйни газета-журналу китоб босиб кетган, бунинг учун уйдагилардан дакки еганим-еган, келиними ё келинойинглар баъзан билиб-билмай газеталарни рўзғорга ишлатиб юборишади, неваралар журналларнинг рангдор расмларига ишқибоз — ҳушёрликни жиндай бўшаштирсангиз бир зумда ноёб журналлар пати юлинган мусичага ўхшаб қолади. Табиийки, бундай чоқларда менинг хуноблигим ҳам данагини келини еб қўйган Ўрик домланикидан қолишмайди... Ўрик домла билан менинг ўртамдаги муштараклик яна жиндай самимиятда, жиндай соддаликда ҳам бўлса керак-ов... Хуллас, ўйлаб қарасам, шу хусусият Саид Аҳмад асарларига жозиба бахш этадиган, уларнинг умрбоқийлигини таъминлайдиган энг муҳим хусусият экан.

Саид Аҳмад бугун етмишга кирди. Шу етмиш йиллик умрининг эллик йилдан кўпроғи ҳикоялар, очерклар, фельетонлар яратди, бир неча қисса ёзди, учта саҳна асари халқнинг оғзига тушди. «Уфқ» трилогияси, «Жимжитлик» романлари китобхонлар учун севимли бўлиб қолди.

Албатта, ярим аср мобайнида яратилган бу асарларнинг ҳаммаси ҳам бирдай эмас — уларнинг ичида вақт синовига бардош берганлари ҳам, бермаганлари ҳам бор. Лекин бир нарса шубҳасиз. У шу вақт мобайнида адабиёт танбурида минглаб одамларнинг кўнглини овлайдиган устоз санъаткор бўлиб етишди. Хўш, Саид Аҳмад санъатидаги энг яхши белгилар қайсилар? Буларнинг биринчиси — юқорида айтганим, Саид Аҳмад асарларини замонанинг машҳур шиорлари ёхуд оғизга тушган қурилишлар тўғрисида ёзгани йўқ. У планларнинг бажарилиши ҳақида ҳам, колхоз-совхозларнинг фаровонлиги ҳақида ҳам асарлар яратмади. Тўғри, Саид Аҳмад буларнинг барини аҳамиятсиз, ўткинчи нарсалар деб ҳисоблагани йўқ, аммо булар тўғрисида бошқа жанрда — публицистикада қалам тебратиш лозим дейди, бадиий адабиёт эса ўзининг объектига эга, унинг ўз йўли, ўз гапи бор. Бадиий адабиёт биринчи навбатда ва фақат инсоншуносликдир, у инсоннинг феъл-атвори, эътиқодлари, руҳий олами ҳақида баҳс юритади, унинг сийрати ва сувратини, юрагининг кардиограммасини, қалб манзараларини чизади. Саид Аҳмад энг яхши асарларида худди шу йўлдан борди, шунинг учун ҳам унинг асарларидаги одамлар «типик фазилатлар»нинг мажмуасидан таркиб топган «ижобий қаҳрамонлар» эмас, меҳнат қилувчи, изланувчи, муваффақиятларидан суюниб боши осмонга етувчи, кўпинча тақдир зарбалари остида изтироб чекувчи, лекин умидсизликни енгиб ўтишга қодир, самимий, ҳалол одамлардир. Улар «муайян ижтимоий гуруҳлар»нинг вакили эмас, умумбашарият элчиларидир. Худди шунинг учун мен ҳам, менга ўхшаган минглаб китобхонлар ҳам, Саид Аҳмад қаҳрамонларида ўзларига хос сифатлар инъикосини кўрадилар ва уларни ўз қариндошларидай ёқтириб қоладилар.

Саид Аҳмад танқидчиларнинг эътиборсизлигидан нолимаса ҳам бўлади — унинг тўғрисида китоблар ҳам, мақолалар ҳам, тақризлар ҳам кўп ёзилган. Уларда Саид Аҳмад шаънига мақтовлар ҳам кўп айтилган. Айни чоқда, айрим асарлари ҳақида мунаққидлар хўп талашиб-тортишишган, хўп найзабозлик қилишишган, Саид Аҳмаднинг «хатоларини» фош қилишган, уни «тўғри» йўлга солишга ҳаракат қилишган, қандай ёзса, асари янада салобатлироқ чиқишини уқтиришган. Ҳар қалай, адабиётимизнинг бахтига Саид Аҳмад бу «насиҳатлар»га бўй бермай, мунаққид «дўстларининг» ноғорасига ўйнамай, ўз қалбининг амри билан, ўз истеъдодининг раъйига қараб ижод қилишда давом этди. Иккита мисол келтираман: «Келинлар қўзғолони» янги қўйилган кезларда айрим мунаққидлар асарга теранлик етишмаслигини айтиб, у енгил-елпи масхарабозликдан, олди-қочди гаплардан иборат бўлиб қолганини таъкидлашди. Уларнинг фикрича, ҳар қандай жиддий комедиянинг замирида салмоқли ҳаётий ҳақиқат, залворли аҳлоқий-маънавий муаммо ётмоғи лозим. Бир қараганда, бу гаплар тўғрига ўхшайди. Аммо тўғри бўлса, «Келинлар қўзғолони» енгил-елпи асар бўлса, унинг муваффақиятини нима билан изоҳлаш мумкин? Ахир, асар театр саҳналарида неча йиллардан бери узлуксиз қўйилиб келяпти-ку?! Ахир, фақат Ўзбекистонда эмас, бир қатор қардош республикаларда ҳам муваффақият қозонди. Унча-мунча нарсани ҳушлаши мушкул бўлган Москва томошабинлари ҳам бир неча кун давомида гулдурос қарсаклар билан олқишлади. Ҳатто «Келинлар қўзғолони» асосида яратилган кинофильм Америка Қўшма Штатларида муваффақият билан намойиш қилингани ҳақида матбуотимиз ёзди. Шунга қараб ҳукм қилсак, «Келинлар қўзғолони» эмас, асар ҳақидаги мунаққидларнинг мулоҳазалари саёзроқ чиқиб қолмасмикин? Биз бу асарни танқид қилганимизда комедия ҳақидаги бир томонлама, китобий тасаввурларга таянган эмасмикинмиз? Дарвоқе, «Келинлар қўзғолони»дан теранлик талаб қилганимизда қанақа «теранлик»ни назарда тутганмиз? Агар бу Достоевскийнинг «Телба»сига, Толстойнинг «Уруш ва тинчлиги»га ёхуд Чингиз Айтматовнинг «Қиёмат»ига хос теранлик бўлса, яъни аҳлоқий-маънавий ёхуд фалсафий муаммоларнинг қатини очадиган, инсоният тириклигининг мангу «муаммолари»ни таҳлил қилишга хизмат қилувчи теранлик бўлса, бундай теранлик «Келинлар қўзғолони»да, албатта, йўқ. Асарда, адабиётда бундай теранлик бўлгани яхши албатта. Аммо бундай теранликни санъатнинг бирдан-бир белгиси деб қараб бўлармикин? Ҳамиша, ҳар қандай асардан, ҳамма ижодкордан бир хил даражада шундай теранлик талаб қилиб бўлармикин? Қолаверса, «теранлик»нинг ўзи ҳам ҳамма даврлар учун, ҳамма муаллифлар учун бир хил, сира ўзгармайдиган нарса бўлармикин? Шундай саволларга таяниб мулоҳаза юритилса, кўринадики «Келинлар қўзғолони»да ҳам теранлик бор. Фақат бу теранлик ўзбек миллий турмушини тасвирлашдаги, миллий характер моҳиятини очишдаги теранликдир. Асардаги теранлик Фармонбиби типидаги ўзбек аёлларига, уларнинг фарзандларига, келинларига меҳрнинг теранлигидир. Асарни томоша қиласиз, генерал кампирнинг ҳуда-беҳуда қилиқларидан мириқиб куласиз, лекин спектакль охирида Фармонбибини ёмон кўриб ундан нафратланиб театрни тарк этмайсиз. Аксинча бу оилани ўзингизга яқин олиб Фармонбибини ҳурмат қилиб, у туфайли ўзингизнинг ҳам турмушингизни, оилангизни ўйлаб, аҳилликни, иттифоқликни, меҳр-оқибатни, бир-бирига мурувватни ичингизда яна бир алқаб, театрдан кетасиз. Шунинг ўзи катта гап эмасми? Биз муаллифдан ҳам, театрдан ҳам сира шиорбозлик қилмасдан, сира бизни «тарбия» қилишга жон куйдирмай, фақат қувноқ ҳаракатлар билан, камалакдек турфа рангларда товланувчи ҳаётбахш юмор билан кўнглимизда бир олам олижаноб туйғулар, эзгу ҳислар уйғотганига миннатдор бўлмоғимиз керак эмасми? Ахир чинакам санъат деганлари айни шундай бўлмоғи зарур-ку!

Иккинчи мисол «Қирқ беш кун» романи билан боғлиқ. Бу роман ҳақида ёзилган мақолаларда ҳам баъзи мунаққидлар унинг асосий камчилиги сифатида конфликтнинг заифлигини айтишган эди. Уларнинг фикрича, Катта Фарғона каналининг қурилиши жуда катта кучларнинг кураши натижасида ҳал бўлган. Бу қурилишни авантюра деган, унга ишонмаган олимлар ҳам, давлат ва партия арбоблари ҳам кўп бўлган-у, фақат Усмон Юсуповнинг қатъий ҳаракати туфайли, Сталиннинг шахсан аралашуви оқибатида масала ижобий ҳал бўлган. «Қирқ беш кун» романида воқеаларнинг ана шу жиҳати муаллиф эътиборидан четда қолган. Бу ўринда ҳам мунаққидлар бир қарашда ҳақдек кўринади. Бироқ романда Катта Фарғона канали қурилиши акс эттирилгани билан ёзувчининг асосий мақсади бу қурилишнинг ҳамма жараёнини босқичма-босқич ёритиб бериш эмасди-ку! Айниқса, муаллиф олий ҳокимият ва партия доираларида бу масала қандай қўйилгани ва қандай ҳал қилинганини кўрсатмоқчи ҳам бўлган эмас. Унинг бош мақсади канал қурилишининг умумий манзарасию, бу жараёнда ўзбек халқининг жўш урган ғайрат-шижоатини тасвирлаш бўлган ва бунга тўла муваффақ бўлган. Ҳақиқатан ҳам, Катта Фарғона каналининг қурилиши республикамиз тарихидаги ҳатто ҳозир ҳам дафъатан ақл бовар қилмайдиган ғоят ноёб мўъжиза бўлган: бир неча юз минг халқ бир одамдай мислсиз аҳилликбилан бир ёқадан бош чиқаиб, техникасиз, қуруқ кетмону замбил-ғалтак билан 180 чақиримлик канал эмас, бугун бошли дарёни қирқ беш кунда қуриб битирган. Бунинг энг танг қоладиган жойи шундаки, бу мислсиз шижоат, достонларда мадҳ этса арзийдиган меҳнат қаҳрамонлиги 1939 йилда содир бўлган. Яъни ўзбек халқи ҳам Сталин мустабидигининг авжини 1937 йилда бошдан кечиргандан кейин, халқ минг-минглаб асл фарзандларидан жудо бўлгандан кейин содир бўлган.

Қандай қилиб мана шу ҳасис зулм шароитида, тарихда мисли кўрилмаган жаллодлик ҳар бир хонадонга талофатлар етказиб турган шароитда халқнинг бунчалик ғайрати, партияга ишончи, эртаги кунга умиди намоён бўлдийкин? Бу нима? Халқнинг овсарлигими? Ҳар нарсага кўнувчанлигими? Атайин фожиалардан ўзини олиб қочиб, уни пайқамасликка уриниб, ўзини шу билан овунтиришга, чалғитишга урнишими? Бу саволлар ғоят муҳим. Улар ҳамон жавобсиз қолмоқда. Аммо унинг жавобини, албатта, Саид Аҳмадда талаб қилиш тўғри бўлармикин? Менимча, буни адабиётга кириб келаётган янги адиблардан, цензура тўсиқларини билмайдиган, қўрқув туйғусидан холи, бемалол, эркин фикрлайдиган ошкоралик фарзандларидан кутиш ўринлироқ бўлади.

Саид Аҳмад эса романда Азизхон характерини яратиб, ўша даврнинг бетакрор руҳини, бутун халқни якдил қилган улуғворликни, меҳнат кўтаринкилигини тасвирлаб, катта иш қилди. Мен икки асар билан баъзи мулоҳазаларимни айтган бўлсам, буни Саид Аҳмадни ҳимоя қилиш мақсадида айтганим йўқ. Саид Аҳмад ҳеч кимнинг ҳимоясига муҳтож эмас. Мен муайян даврларда биз — мунаққидларнинг адабиётни тушунишимиз қандай мураккаб кечганини кўрсатмоқчи бўлдим, халос. Биз кўп ҳолларда оғизда истеъдодларни қадрлаш зарурлигини эълон қилган ҳолда, амалда асарларни таҳлил қилганимизда уларга нотўғри ёндашиб, уларни измимизга солиб жиловлашга уринганмиз.

Яна Саид Аҳмадга қайтайлик. Гап адибнинг санъати ҳақида эди. Юқорида мен унинг энг яхши асарларида инсон характерига теран кириб борганини айтдим. Бу гапларга қўшимча қилиб, яна бир ҳолатни таъкидламоқчиман.

Биринчиси шуки, Саид Аҳмад асарлари ғоят бой миллий колоритга эга. У Ўзбекистон манзараларини ҳам, ўзбек миллий характерини ҳам шунчаки адиб кўзи билан эмас, зеҳни ўткир рассом кўзи билан кўради. Бунинг оқибатида ҳамма миллий ранглар жамики жилосини сақлаган ҳолда кўз ўнгимизда намоён бўлади ва бизни ошуфта этади, кўнглимизда ғурур уйғотади.

Мен таъкидламоқчи бўлган иккинчи ҳолат, — Саид Аҳмад асарларида юмор билан лириканинг чатишиб кетганидир. Унинг биронта асари йўқки, бирор жиҳати юморга йўғрилмаган бўлсин. Саид Аҳмад юмори ғоят ҳаётбахш, у адибнинг донишмандлигидан туғилади. Шу маънода мен Саид Аҳмадни ҳаёт сабоқларидан дарс бераётган устозга қиёс қиламан. Гўё у ўз юмори билан одамларга: «Эй, биродарлар, мунча юракларинг тор бўлмаса, мунча серзарда бўлмасаларинг, ахир, сизларни хуноб қилаётган, кўнглингизга адоват солаётган нарсаларга бошқа жиҳатдан қараб кўринглар — улар бу ўтар дунёда ғоят арзимас нарсалар-ку! Феълингизни кенгроқ қилинг, ҳаёт мушкулотини кулги билан енгинг, донишмандроқ бўлинг!» деяётгандай бўлади.

Ҳа, энди айтганларимизга якун қилайлик:

Хўш, Саид Аҳмад санъатини қандай таърифласа бўлади? Саид Аҳмад санъати инсон характерига, унинг руҳият оламига чуқур кира боришдан, унинг миллий рангларини илғаб олишдан, уни эзгулик ва яхшилик, аҳиллик ва олижаноблик сари ундашдан, ҳажвиётни улуғлашдан таркиб топувчи санъатдир.

Адибнинг ярим асрлик ижоди давомида эришган марраси шу! Юксак марраси!

Озод ШАРАФИДДИНОВ

САБОҚ

БИРОВ УЧУН у — ҳикоячи. Бировларга — «Келинлар қўзғолони»нинг муаллифи. (Бу асарни ҳозир камида уч миллион одам кўраяпти). Яна бировлар учун Саид Аҳмад — романчи. Яна бировлар учун...

Лекин сиз у одам шахсини биласизми? Қанақа экан? Бир улуғ америкалик адиб (Хемингуэй бўлса керак): «Яхши ёзувчи ҳеч қачон ёмон одам бўлмайди-бўлолмайди», деган эди. Бу ҳикмат унчалик тўғримас экан: энг улкан ёзувчиларда баъзан жуда ҳалигидақа пасткашлик, қўрқоқлик, ҳатто хушомад каби жиҳатлар ҳам бўлиши мумкин экан. (Мен ўзим шахсан иккита забардаст ўзбек шоирини биламан: бири амалдорни кўрса титраб туради, иккинчиси — шундай иззатталаб маккорки, ёқа ушлайсан).

Хўш, Саид Аҳмаддаям ана шу жиҳатлардан борми? Бўлиши мумкин. Аммо мен сезмаганман.

Менинг сезганим-кузатганим бир «жиҳат» борки, ана ўша тўғрисида бир-икки шингил ҳикоя қилмоқчиман.

...Сурхондарёда эдик. Сайроб қишлоғига кираверишда, совхоз идораси қошида «Газик»ни тўхтатдим.

— Чойхонасига борайлик, чойхонасига, — деди Саид Аҳмад ака.

— Ҳозир борамиз, — дедим. Биз Қумқўрғондан келаётган эдик. Кун салқин. Кўклам. Ёмғир тинган эди.

Қарағайлар остидан ўтиб, идорага кирдим. Директор хонасиям очиқ-у, ҳеч зоғ йўқ.

Номер терадиган гирраги (диски) йўқ телефон трубкасини кўтардим.

— Алё, Алё-о! — деди камутатордан.

— Менга Омон ака керак.

— Омон ака йўқ-ку?

Мен қандай гаплашишни билардим.

— Топ! — дедим.

— Ҳозир, ака..

Бир неча дақиқадан кейин трубкадан Омон ака Тошматовнинг овози эшитилди:

— Ким ў-ў?

— Салом алайкум. Мен — Шукур, — дедим.

— Э, Шукурбой? Мундай... бир ёзувчи билан қидириб журипти, деб эшитаман. Жўнатдингизми?

— Йўқ. Мошинада ўтирипти.

— Берман опкелинг! Ҳозир. Эса хапа бўламан! Ҳе, ака-укалик ҳам эсдан чиқар экан-да.

— Эсдан чиқмагани учун ўнғироқ қиляпман, Омон ака... Уйингизни билмайман.

— Шў идоранинг ортидан жаберинг. Одағида! Ўзим чиқиб тураман!

— Хўп.

«Газик»ка қайтдим.

— Чойхонага ҳайда, чойхонга! — деди Саид Аҳмад ака шофёр йигитга. — Бир пиёла иссиқ чой ичсак, бўлди. Кетамиз... Бу Махнонинг нимаси кўп — таниши кўп.

— Директорнинг уйига ҳайда, — дедим шофёрга. — Саид Аҳмад ака, беш минут дам оламиз. Иложи бўлса, мошинани алмаштирамиз. Бу билан Бухорога боргунча ўлиб бўламиз.

— Шундай демайсанми, бунинг печкасиям ишламас экан!

Бу юртнинг шофёрлари хўжалик бошлиқларнинг уйларини (қаердалигини) яхши билишади.

Омон ака Тошматов — тоғдек киши сариқ беқасам чопонда, дарвозаси оғзига чиқиб турган экан.

Мен билан қучоқлашиб кўришаркан:

— Оти нима? — деб сўради.

— Саид Аҳмад.

Кейин у киши Саид Аҳмад ака билан қучоқлашиб кўришди. Ичкарига кирдик.

Ҳовли-жой сой бўйида бўлгани учун ғоят намчил-зах эди. Йўнғичқапояга ҳозир сув қуйилгандек.

Уйга кирдик.

Меҳмонхона. Омон акани барча совхоз директорлари каби пулдор, ҳатто «миллионер» дейишарди. Хона тор, шифти паст; стол, стуллар, телевизор ва буфет бор эди. Анчайин хизматчининг меҳмонхонасидан фарқсиз.

Фотиҳа ўқидик.

Лаганда қовурдоқ ва шишалар келди.

— Биз Шукурбойнинг отасини қўлига сув қуйиб жургич эдик... — деб тост айта бошлади Омон ака. — Шў-ўнда у киши район газетасининг редактири эди. Мана, ота касбини олиб денг, одам бўп қолди. Сиздай ёзувчи акаларини ияртиб журипди. Бунга раҳмат. Лекин раҳматнинг каттаси сизга, ака!.. — Омон ака менга зимдан қаради. «Саид Аҳмад», деб шивирладим. — Ҳа, раҳмат сизга, Саид Аҳмад ака!

Қадаҳ сўзи айтиш гали Саид Аҳмад акага келди.

— Сиз Шукурни яхши билмас экансиз, — деб қолдилар. — Бу катта ёзувчи бўлиб қолди.

— Ёлғон, — дедим.

— Ҳа, — деди Омон ака. — Ёзувчи — сиз!.. Биз сизнинг бирашураларингизни кўп ўқиганмиз. Мақола, китап... — Омон ака яна менга зимдан қаради.

Фалакнинг гардиши-да телевизорда «Миниатюра томошаси» бошланган, экранда «САИД АҲМАД» ёзуви ёлқинланиб турарди.

Омон акага экранни кўрсатдим.

У киши тикилиб қолди. Пичирлаб ўқиди. Кейин ўрнидан ирғиб туриб, ҳар иккала қўлини Саид Аҳмад акага узатди.

— Э, шў минатурачи сизми, а? А, мундай тушунтириб айтмайсизларма?.. Ака, минатураларингизни кўриб, тоза моз-за қиламиз!

Саид Аҳмад ака хижолатомуз кулимсираб турарди.

— Биласизми, Омон ака, — деди кейин. — Бизники йўлига... Мана шу Шукурбойингиз минатураниям қотириб ташлайди. Мана шундай-шундай китоблар ёзаяпти...

— Жўғ-е, — деди Омон ака.

— Э, ишонмайсиз-да!

— Сизга ишанамиз-у...

— Ишонсангиз, шу! Бизни қўйинг... буни ҳурмат қилинг!

— Ҳа, энди, оталарининг қўлиға...

— Э, ўзиям ота бўп қолди! Ҳозир бунинг шогирдлариям бор... Келинг, шу йигит учун ичайлик.

— Оббо, Шукурбой-е! — деди Омон ака ва пиёлани паққос бўшатди-да, туриб кетди.

— Бир майдон гурунглашиб туринглар.

У киши чиққач:

— Нега ундай дейсиз? — дедим Саид Аҳмад акага.

— Керак, болам, керак, — деди у киши. — Ич, ош бўлсин... Лекин мен бу одамнинг китоб ўқимаслигидан хафа бўлмайман. Хўжалик раҳбарлари маълум: вақти йўқ... Лекин қара, қандай кўнгли очиқ одам. Бундай одамлар ҳозир топилавермайди. Буларни қадрла.

— Майли-ю...

Омон ака қайтиб кирди.

— Бир кеп қопсизлар-да энди... Шукурбой, шопир билан гаплашдим. Бухараға борар экансизлар. У мошина сизларни авара қилади. Бизди бир «Жигули» бор, шўни миниб кетасизлар. Бухарағача оппоради. Ташканга десаларинг, ў яққаям оппориб қўяди.

Саид Аҳмад ака:

— Бўлмаса йўл одами... — дея жилмайди, — биз йўлга...

— Жўғ-е! — деб юборди Омон ака. — Аллағайтиб бир кепсизлар. Мана, бизнинг инимиз ҳам... Оббо, бойсинлигим-ей, шўйтиб, ёзувчи бўп кетдик денг? Ўнда-мунда эшитиб жургич эдиг-у.. Саид Аҳмад ака, сизларга раҳмат. Изларингиздан журиб...

— Сизларга раҳмат! — деди Саид Аҳмад ака. — Шўндай ёзувчини берганларинг учун!

Мен хўрсиндим.

— Эй, чини билан-а! — деб юборди Омон ака. Кейин: —

— Тур-е, язувчи! — деди менга.

Мен ўрнимдан турдим. У киши қучоқлаб ўпди. Сўнг:

— Ҳазир, ҳазир, — дея эшикка йўналди. — Мен бачаларга айтай, қон чиқарсин. Мунга сорпаям кийдирамиз-да энди?

— Кийдиринг, — деди Саид Аҳмад ака.

— Сизгаям!

— Меникиниям бунга беринг.. Камтар-да бу ўзи! Кимлигини яшириб юради!

Мен ноилож кулдим.

— Тентакни ҳайбаракалло ўлдирар экан. Мени аянг. Саид Аҳмад ака.

Шунда Омон ака бақириб юборди:

— Ҳей, бачалар, берман кесанглар-а! Мана бу юртдаш акаларинг тоза..

У киши яна чиқиб кетди.

— Саид Аҳмад ака, етар, — дедим.

— Жим ўтир! — деб дўқ қилди у киши. — Нима, сал мақтасам мақтабман-да!.. — Кейин менга ўйчан тикилди.

— Биласанми, одатда энг яхши ёзувчиларниям фақат юртдошлари қадрламайди: олдингдан оққан сув... уёғини сўрасанг мен бу нарсани устозларимдан ўрганганман. Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳордан. Айниқса, Абдулла Қаҳҳор менинг боримни, йўғимни, яшириб, йўлга солган, десам бўлади.

— Лекин улар ҳам баъзиларга..

— Ана «ўша»дан сабоқ олишган-да! — яна дўқ қилди Саид Аҳмад ака. — Сен учун ҳам сабоқ бўлсин.. Қумқўрғонда бир мақол эшитдим: «Бўлар элнинг боласи бир-бирини ботир дер». Қандоқ яхши! Ёзиб қўй!..

...ЭРТАСИ Бухорода ёзувчи Аҳаджон Ҳасаннинг уйида эдик. У киши район раҳбарларидан ҳам чақирган экан. Гапгурунг орасида райкомнинг биринчи котиби (исмлари ёдимда қолмаган):

— Энди-и, Саидамат ака, сиз.. расказ ёзасиз. Расказчик. Ғафур Ғулом — шоир, — деди. — Ойбек роман ёзган. Демак, у киши романтик, а?

Мен бошимни ҳам қилдим. Саид Аҳмад ака оёғимни босиб қўйиб:

— Жуда тўғри айтдингиз, — деди. — Лекин мана бу Аҳаджон Ҳасанингиз ҳам ёзувчи, ҳам романтик, ҳам шоир!

Давра аҳли Аҳаджон акага ҳайратланиб қарашди.

Аҳаджон ака...

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ

Саид Аҳмад, Омон Матжон, Келди Қодиров, Абдулла Орипов Самарқанд чинни заводи ишчиларининг меҳнати билан танишмоқдалар.

Саид Аҳмад китобхонлар даврасида.

С. МАҲКАМОВ суратга олган

ТЕАТР ЖОНКУЯРИ

Бугунги кунда ўзбек театри саҳнасини Саид Аҳмаднинг «Келинлар қўзғолони» асари асосидаги спектаклсиз тасаввур қилиб бўлмаганидек, у кишининг ижодий фаолиятини ҳам драматургиясиз таҳлил этиш мушкул. Бу хусусда республика «Ёш гвардия» драма театрининг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ бундай дейди:

— Аввало, бутун театр жамоаси номидан ёзувчимизни табриклаймиз, уларга сиҳат-саломатлик тилаймиз. Мен анча йиллардан буён давом этган ижодий ҳамкорлик жараёнида шунга амин бўлдимки, у киши ўзбек театрининг ҳақиқий жонкуярларидан, унинг равнақи учун астойдил қайғурадиганлардан биридир. Бутун умри давомида драматургия билан шуғулланган, жуда кўп асарлари саҳналарда қўйилган одамлар бор. Лекин улардан фарқли ўлароқ Саид Аҳмад ака ҳеч қачон драматургияга даъвогарлик қилмаган. Шунга қарамай, «Келинлар қўзғолони» асари ўзбек драматургиясининг ажойиб намуналари қаторидан ўрин олади, деб умид қиламан. Сабаби, пьесада жамиятнинг абадий муаммоларидан бири — оила ва унда онанинг ўрни масаласи кўтарилган. Бу асар кўп оилалардаги муаммоларнинг ечилишига сабаб бўлган. Асарни дастлаб қўйган пайтларимизда кўп келинлардан «биз шу спектаклни кўриб қайнонам билан ярашиб кетдик», деган мазмунда хатлар олганмиз.

«Келинлар қўзғолони»нинг бунчалик муваффақият қозонишининг сабаби, назаримда, Саид Аҳмад ака ўзбек психологиясини, характерини халқ ҳаётини мукаммал билади. У кишининг асарларини ўқиганингизда қаҳрамонлар бутун борлиғи билан кўз ўнгингизда яққол гавдаланади. Бу эса, шубҳасиз, режиссёрга актёр танлашда катта ёрдам беради. «Келинлар қўзғолони»ни Москва саҳнасида намойиш этганимизда театршунос Константин Рудницкий шундай деган эди: «Бу асарни бутун Совет Иттифоқи бўйлаб кўрсатиш керак. Бизнинг оналаримиз иккита болани тарбия қилолмаётган бир пайтда бу кампир бутун бошли маҳаллани бошқаришнинг уддасидан чиқади. Унинг оила тутиш услуби ўзига хос ва ибратлидир». Бу гапларга қўшилмай иложингиз йўқ. Бинобарин, Саид Аҳмад ака чет элда асари қўйилган ўзбек драматургларининг дастлабкиларидан экани ҳам шундан далолат беради.

Саид Аҳмад ака чидамли драматург. Спектакль устида ишлаш жараёнида ишдан қочиб, «пьесани мен айтгандай қўясан, бўлмаса бошқа театрга олиб бораман», деб инжиқлик қилмайди. У киши кўп хайрли ишларга бош қўшган. Жумладан, республика Сатира театрини ташкил этиш ва унга Абдулла Қаҳҳор номини олиб беришда катта ҳиссаси бор. Бугунги кунда ана шу театр учун яхши бир асар ҳам ёзиб берсалар, кўнгилдагидек бўларди. Умуман, биз режиссёрларнинг камчилигимиз шундаки, мана шундай ижодкордан унумли фойдаланиш йўлларини изламаяпмиз. Ўзим ҳам у киши билан қарийб ўн йилдан кейин «Фармонбиби аразлади» асари устида бирга ишладим. Албатта, бу мавзу драматургияда янгилик эмас. Биз фақат қайта қуриш оилага қандай таъсир ўтказганини кўрсатмоқчи бўлдик. Хуллас, биз ажойиб ёзувчимизга янги-янги буюртмалар бериб туришимиз, биздан узоқлашишларига йўл қўймаслигимиз керак. Шундай қутлуғ кунда Саид Аҳмад акага янги ижодий ютуқлар тилаб қоламиз.

МАШҲУРЛИК

БУ ТУШУНЧАНИНГ тўрт нуқтаси бор: истеъдод, камтарлик, холислик ва ҳозиржавоблик. Ана шу хислатларни мукаммал эгаллаган истеъдод соҳибигина том маънода машҳур бўла олади. Ҳар бир халқ ўзининг шу хил фарзандларига эга. Бу кишилар машҳурликнинг маълум бир даражасига кўтарилгач эл-юрт қамровида бўладилар. Уларнинг ҳар бир қилиғи, оғзидан чиққан ҳар бир калимаси, кулги-ю йўталигача, ҳатто сартарошнинг лунгисига тушган сочигача халқ орасида латифага айланиб кетади. Одамлар унинг юриш-туриши, овқатланиши, кийинишидан ўзларича маъно қидирадилар. Гоҳида бу хил маънони ўша машҳур зотнинг ўзи ҳам хаёлига келтирмаган бўлади.

Ана шундай машҳур ёзувчилардан бири Саид Аҳмад акадир. У кишининг ўзбек адабиётига қўшган ҳиссаси биринчи навбатда «Уфқ» романи ва «Келинлар қўзғолони» комедияси ва қатор ҳикоялар билан белгиланади. Мен бу асарларни таҳлил қилиб, ортиқча қоғоз қоралаб ўтирмайман. Чунки бу ишнинг ўз нуктадонлари бор. Қолаверса, ҳозирги китобхонлар жудаям анойи эмас — «чайналган нон»ни хуш кўравермайди.

Яқинда Саид Аҳмад аканинг етмиш йиллик юбилейи муносабати билан сафарда бўлдик. Учрашувлардан бирида кимдир янгича фикр айтиб қолди: «Келинлар қўзғолони» асарида Фармонбиби ва унинг етти ўғил, етти келини образлари бор. Жами — 15 киши. Чуқурроқ ўйлаб қаралса, Фармонбибини СССР деб олсак, унинг ўғил ва келинлари Иттифоқдош жумҳуриятлардир... улар ўз мустақилликлари учун курашадилар...» деди. Ҳайъатдагилардан бири «Литва ҳам кирадими?» дея луқма ташлади. Нотиқ ўзини йўқотмасдан «Ҳа, кичик келин-да» деган эди, ҳамма кулиб юборди.

Учрашувдан сўнг Саид Аҳмад акадан «Келинлар қўзғолони»ни ёзаётганда шу ғояни назарда тутганмисиз?» деб сўрадим. «Қайдам, эсимда йўқ» деди у елка қисиб.

Зеро, машҳур кишиларда ўзи хаёлига келтирмаган Башорат туйғуси ҳам бўлади.

Аксар бошқалар билан рўй берган воқеалар ҳам шу машҳур кишиларга нисбат бериладики, натижада ўша воқеа қанчалик жўн бўлмасин машҳур зотнинг шахси туфайли сайқалланиб, тарих саҳифаларига муҳрланиб қолади.

Саид Аҳмад ака билан кўп сафарларда бирга бўлиб, шу нарсага қаноат ҳосил қилдимки, унинг тасодифан айтган гапи ҳам одамларда ўзгача қизиқиш уйғотади. Даврадагилар тезда унинг энг яқин кишисига айланиб қоладилар.

Мана, куни кеча бўлиб ўтган учрашувда Саид Аҳмад ака оғзидан ёзиб олинган жумлалар:

«Бир пайтлар кадрлар анкета тўлдирганда «Нечта мачит бузгансан?» деган савол ҳам бўларди».

«Ёшликда бир композитордан:

— Бу танғур-тунғурингизга тушунмаяпман-ку, дўстим, — деганим эсимда. Шунда у капалакнусха бўйинбоғини ушлаб туриб:

— Бизнинг мусиқани тушуниш учун сизга камида эллик йил керак, — деган эди.

Шунга ҳам эллик уч йил бўлиб қолди. Унинг мусиқасини ҳамон тушунганимча йўқ».

«Қатағон йилларида 40 миллион киши қамалган, ўлдирилган бўлса, шунга камида 90 миллион киши гувоҳлик берган. Энди ҳисоблаб чиқинг-чи, ўшанда 90 миллион киши СССР аҳолисининг неча фоизини ташкил қилади».

Юқорида машҳурликнинг холислик нуқтаси ҳақида ҳам гап юритдик. Халқимизда «Ҳимматсиз хомийдан, ҳимматли ҳаммол афзал» деган нақл бор. Саид Аҳмад ака бамисоли Абдулла Қаҳҳордек адабиёт оламида «йилт» этиб кўзга ташланган истеъдод борки, унинг бошини силашга ошиқади. У бировлардек «Фалончилар менинг шогирдим, фалончига фалон вақт оқ йўл тилаганман» дея ҳадеб иззатталаблик қилавермайди. Ўз шогирдларини «болам», «укаларим» деб ардоқлайди. Шунинг учун ҳам бугунги ўзбек адабиётининг кўзга кўринган вакиллари Худойберди Тўхтабоев, Иброҳим Ғафуров, Носир Фозилов, Умарали Норматов, Анвар Обиджон, Саъдулла Сиёев, Мурод Муҳаммад Дўст, Хайриддин Султонов, Тоғай Мурод, Анвар Эшонов ва яна ўнлаб ижодкорлар Саид Аҳмад акани устоз дея эътироф этганлар.

Бировлар назарида Саид Аҳмад айрим қусурлардан ҳам холи эмас. Начора. Беайб парвардигор. Ҳозир бу гапларнинг мавриди эмас. Оқ кўнгил, содда, мард ва кечиримли халқимиз ҳазрати Шоҳ Машрабнинг томдан туриб кўрсатган «эркалиги»ни ҳам машҳурлик фазилатига йўйган.

Саид Аҳмад ака ҳали томга чиққанча йўқ-ку...

Неъмат АМИНОВ

Нурали ҚОБУЛ:

БУВАЙДАНИНГ ДАРДИ

— Нурали ака, сиз 425-Бувайда сайлов мавзесидан Ўзбекистон ССР халқ депутати этиб сайландингиз. Сайловчилар уч номзод орасидан Сизни депутатликка муносиб деб топишибди...

— Гапнинг очиғи, бунақа «кўпкари» билан парламентга етиб келаман деб ўйламаган эдим. Умуман, ёзувчилар ва ижод аҳлининг сиёсат билан шуғулланишига салбий муносабатдаман. Бироқ бизда том маънодаги сиёсатчилар йўқ ҳисоб. Шу боис, ақлимиз етса-етмаса-да вақт барчамизни ошкоралик даврининг беқарор сиёсий майдонига етаклади. Тулкилик қилаётган замонамизни този бўлиб қувишга киришиб кетдик. Биз учун бу сайлов ғоят ғайритабиий туюлса-да, лекин келажакдаги «кўпкари»лар бундан каттароқ ва ғаройиброқ тасодифларга бой бўлаверади. Бизда халқ демократиянинг жуда оддий қонун-қоидаларини тушунмайдиган район, вилоят ва жумҳурият раҳбарлари керагидан ҳам кўпроқдир. Бу аҳволни кузатиб туриб, халққа худо тўзим берсин дея ўйлайсан ёқа ушлаб. Ўша кунларда шуни янада чуқурроқ англадимки, халқнинг оғирини енгил қилиш нари турсин, жойларда ҳатто унинг дардига қулоқ соладиган зотларнинг ўзи ҳам анқонинг уруғи экан.

Сайлов мавзесидаги етти хўжаликнинг бирортасига ҳам табиий газ бормаган. Ваҳоланки, райондан қўшни жумҳуриятларга газ қувурлари ўтган. Ишсизлик одамларнинг жонига теккан. Серфарзанд оилаларнинг моддий аҳволи оғир. Халқ машаққатли меҳнат остида қолиб кетган. Шу оғир меҳнатга яраша даромади ҳам пичоққа илинса майли эди. Танишбилишчилик, порахўрлик ва маҳаллийчилик асосида иш битириш одат тусига кирган (бу бутун жумҳуриятимиз учун ҳам одатий тирикчилик бўлиб қолгани ташвишли ҳолдир). Кишилар қалбида эртанги кунга ва ҳақиқатнинг юзага чиқишига бўлган ишонч сўнган. Ана шу ишончни тикламай туриб у ёки бу жабҳада бурилиш ясаб бўлмайди. Бу масаланинг бир томони. Имонсизлик, ахлоқсизлик ва ароқхўрликнинг кенг тарқалгани ҳар қандай эзгу ишнинг белига тепаётир.

Шу ўринда лирик чекиниш... Эсингизда бўлса, Ч. Айтматовнинг «Асрни қаритган кун» романида бир эпизод бор. Вафот этган Қозонгапнинг жасадини дафн этгани Онабайит қабристонига олиб боришади. Қуролли қўриқчи аскар бу ер муҳим ҳарбий жой эканнини айтиб, тобут кўтарган кишилар йўлини тўсади. «Ленинобод» колхозидаги Урганжи қишлоғида биз ҳам худди шундай воқеага дуч келдик. Қишлоқ қабристонидан лаҳад қазиб бўлмай қолган. Айниқса ёғингарчилик вақтларида, Ярим саржин ковланмасдан сув чиқиб кетар экан. Қишлоқ оқсоқоллари маслаҳатлашиб, бу сувни қочириши учун қабристон атрофидан зовур қазишга киришганда қизиқ муаммога дуч келиб туришибди. Тўпланган сувни тўрт саржинлик қувур орқали темир йўл остидан ўтказиб юбориш учун жуда катта шаҳарлардаги олий идораларнинг рухсатини олиш керак экан. Балки бу хусусда БМТга мурожаат қилиш керакдир?! Устига устак қишлоқни сув билан таъминлайдиган артезиан қудуғи қабристоннинг шундоққина биқинидан қазилган. Эрта бирор киши заҳарлангандан сўнг бонг урганнинг кимга кераги бор?! Фарғона вилоятида артезиан қудуқлари қазиш билан шуғулланадиган ташкилот (бошлиғи Тельман Содиқов) режаси аллақачон тайёр бўлишига қарамай, бу ишни бажаришни пайсалга солаётир. Кези келганда хўжалик ва районлардаги айрим ланж раҳбарларнинг «фаолиятини» ҳам айтиб ўтмоқ жоиз. Ёқа ушлайдиган яна бир ҳолат: маълум бир хўжаликни газлаштириш бўйича лойиҳа ҳужжатларини тайёрлайдиган Қўқондаги илмий марказга «қонуний пора» шаклида битта «жигули» бериш шарт эмиш. Райижроқўм бу машинани хўжаликка ажратади ва хўжалик уни лойиҳачиларга «совға» қилар экан. Беихтиёр Қўқондаги бу ташкилот шўро ҳукуматига қарармикан, деб ўйлаб қоласан.

Энг аввало, биз халққа тўғри гапни гапиришимиз керак. Жойларда эса арзимаган кичик бир енгиллик билан одамларни алдаб қўйиб, сичқон-мушук ўйинига ўхшаш сиёсат юргизилмоқда. Масалан, ўтган йилнинг охирида жумҳуриятнинг собиқ Бош нозири Қўқондаги каттакон йиғинда пилланинг нархи ошганлигини тантанали равишда эълон қилган. Бироқ халқнинг қувончи бўғзида қолди... Катта ишлар ва катта ҳақиқатлар сари қадам ташлашга биримизда заковат етишмаса, яна биримизда жасорат етишмайди. Каттаю-кичик элбошилар кўп ҳолларда тўғри гапни эшитишга ва ё гапиришга тайёр бўлмайдилар. Гоҳида эса ҳатто халқ ҳам... Бироқ ҳар қандай шароитда ҳақ гапни айтиш ва айтганини қўллаб-қувватлаш имони басаломат шахсларга хосдир.

Кимлардир ўйлаганидек депутатлик биргина ишонч, обрў-эътибор эмас, турган-битгани масъулиятдир. Илгариги пайтларнинг ясама депутатлиги ўтиб кетди. Бувайданинг дарди оғир. Бу дард Ўзбекистоннинг дардидир. Биз шуни чуқур англашимиз керакки, узоқ йиллар мобайнида фақат тепанинг хоҳиш-иродаси билан ўтириб-турган халқ бугун юз саксон даража бошқача фикрлаб, ўзи истаган тараққиёт йўлига тушиб кета олмайди. Демоқчиманки, Тошкентдаги катта дарё тўғри оқмас экан, Фарғона-ю Бувайдадаги «ирмоқ» ҳам равон оқмайди. Иқтисодимиз кўнгилдагидек бўлмаса-да, қорин учун қайғуриш даври ўтди. Энди қадр учун фақат йиғламасдан балки курашмоқ керак. Парламентнинг бундан муқаддас иши бўлиши мумкин эмас.

— Бувайда ноҳиясининг «Олға» рўзномасида сайлов арафасида чоп этилган (1990 йил, 7 апрель сони) суҳбатингизда: «Мен биринчи галда бувайдаликлар қалбида, виждонида инқилоб ясамоқчиман», деган экансиз. Нима алоҳида районда ҳам инқилоб рўй бериши мумкинми? Мумкин бўлса, бу инқилоб ҳам (майли, у инсонлар қалбида, виждонида бўлса ҳам) марксизм таълимотига зид ўлароқ сунъий равишда, яъни «тўлғоқни кучайтирадиган» турли хил дорилар ёрдамида амалга оширилган «кўзёриш» мисоли ўлик ёки чала ўлик фарзандни — системани вужудга келтирмасмикан? Ахир мамлакатимизнинг етмиш йиллик тарихий тажрибаси ё Карл Маркс ёки В. И. Ленин хатога йўл қўйганларини исботлаб турибди-ку?! Биз етмиш йил мобайнида «алоҳида олинган мамлакатда инқилоб бўлиши мумкин эмас, фақат алоҳида олинган мамлакатда ДИКТАТУРА — ЗЎРАВОНЛИК ўрнатилиши мумкин» эканига тўла-тўкис ишонч ҳосил қилдик-ку?

— Биринчидан, ҳар қандай фикрни айлантириб келиб марксизм ва ленинизмга тиқиштираверишнинг ўзи тўғри эмас. Дунёда инсониятни келажак сари етаклайдиган бундан бошқа фалсафалар ҳам борлигини мендан яхши биласизлар. Менинг инқилоб сўзига муносабатим ҳам ижобий, ҳам салбийдир. Чунки инқилоб деганининг ўзи фожиа ва етишмовчилик демакдир. Аслида, халқи тинч, осойишта ва фаровон яшаётган юртга ҳеч қандай инқилобнинг кераги йўқ. Французларда, энг катта янгилик — янгиликнинг йўқлигидир деган мақол бор. Демак, ҳамма иш жой-жойида, ҳаёт ўз оқимида давом этаётган бўлади. Тетчер хоним ўртоқ Горбачевга «Сизлардаги энг катта фожиа — одамларнинг калласини қуруқ ғоя билан тўлдириб ташлаётганларингизда», деганида юз фоиз ҳақ эди. Мен юқоридаги гапни айтганимда, одамларни ўзгача, яъни мутлақо бошқача фикрлашга даъват этишни, ҳақиқат дея аталмиш буюк эътиқод улар кўриб келгани ва ўрганиб қолганидан бошқачароқ эканини англашларига кўмаклашишни назарда тутган эдим.

Зеро, қайсики юртда маънавий қашшоқлик, руҳий фалажлик ҳукм сурар экан, зўравонлик билан ғалабага эришган инқилобнинг охири бахайр бўлмайди. Яъни ҳар бир юртнинг ўзи эли оқу қорани фарқига етиб, ўз ҳақ-ҳуқуқи учун ўзи курашмас экан, унинг депутати авлиё бўлса ҳам Америка очиб беролмайди. Мен уларнинг қалбидаги ана шу кураш туйғусини алангалатмоқни дилимга туккanман. Яна шуни айтмоқчиманки, бизда бундан буён қуролли инқилоб бўлмайди (жумладан алоҳида олинган жумҳуриятда ҳам). Халқ ўз қадриятларини тикламоқ учун маънавий ва маърифий такомиллашувнинг тарихий йўлини босиб ўтиши керак ва бу жараён миллий урф-одат ҳамда анъаналарнинг заминига қурилади. Халқнинг табиатига ёт нимаики унинг турмуш тарзига тиқиштирилган бўлса, бир кун келиб у ўз-ўзидан аравадан тушиб қолади. Бу фикрни қайси «изм»га қўшмоқ ўзларингга ҳавола.

— Дарвоқе, эшитишимизга қараганда, район рўзномасида Сиз билан суҳбат уюштирган муҳаррир ўринбосари Шарофиддин Йўлдошев «ғоявий хатога йўл қўйгани» учунмикан — билмадик, ишқилиб, амалидан пастлатилибди, яъни маъмурий тарзда жазоланибди. Шу гап ростми? Районда истиқомат қилаётган ишончли вакилларингизни ҳол-аҳволлари қандай экан? Уларнинг ҳолига маймунлар йиғлаётган бўлмасин тағин?!

— Юқорида тилга олинган рўзноманинг номи ҳам кишининг энсасини қотиради. Биз узоқ йиллар мобайнида орқа-олдимизга қарамай «Олға» дея чопиб келдик. Шу чопганимизча хандаққа тушиб кетишимизга бир қанча қадам қолганини кўриб туриб ҳам кўзимиз очилгани йўқ. Кўз очиқ бўлса-да, қалб сўқир. Кўр кўз очилиши мумкин, бироқ сўқир қалбни... Мен рўзномага янги ном ҳам таклиф этдим: «Ҳақ сўз». Балки бу ном рўзноманинг бундан буёнги фаолиятига қанот бахш этар.

Менга хайрихоҳлар ҳазиллашиб Бувайда жангида битта талофат кўрдик. Бу ҳам бўлса Шарофиддин Йўлдошев дея сиз айтган ноҳақликни ҳазил-мутойибага йўйишди. Ўша дамда хаёлимдан халқнинг «эл ишончини қозонган кишилар ва тадбиркор ёрдамчилар доимо йўлдан олиб ташланади», деган гапи ўтди. Бу ишни ўйлаб топганлар, албатта, уни «қонуний» равишда жуда қойилмақом қилиб амалга оширишган. Бунинг учун ҳам қобилият керак, албатта. Бироқ Бувайдада ҳали виждонини охиригача ютмаган, худодан қўрқмаса-да, бандасидан уяладиган раҳбарлар бор деб ўйлайман. Улар хатоларини англаб етиб, тўғрилайдилар деб умид қиламан. Биз ҳақиқатни албатта бир-биримизнинг бурнимизни қонатиш эвазига тиклашимиз шарт эмас. Оддий одоб доирасидаги инсоний муносабатларга амал қилинмас экан, ҳокими мутлақ мангу ҳақ, қўли калта ғариб одам ноҳақ экан, инқилоб нари турсин ўша юртдан бутунроқ кишилар ҳам етишиб чиқмайди.

Ишончли вакиллар хусусида. Биринчидан, ҳеч кимни менга ишончли вакил бўлинг деб ёнимда олиб юрганим йўқ. Борган жойимда халқ тўпланиб, ҳар бир учрашув рухсат берилмаган митингларга айланиб кетгандаёқ мен ишончли вакиллар минглаб эканини пайқадим. Иккинчи синфда ўқиётган қизча кечаси билан ухламай, онасига ёзувчини сайлаш кераклигини айтиб йиғлаганини эшитганимда, бунга яна бир карра ишонч ҳосил қилдим.

— Номзоднинг таржимаи ҳоли баён этилган изоҳатда «Бутуниттифоқ М. Горький мукофотининг лауреати» деган жумла бор экан. Бунақа мукофот ўзи? Қачон олгансиз? Умуман, депутат ёки депутатликка номзод инсон адабиёт соҳасида сазовор бўлган мукофотнинг сайловчилар учун қандай аҳамияти бор?

— Одамлар сизлар ўйлаганчалик содда эмас. Лауреат-пауреат, герой-перой деган гапларга учиш, ҳавас қилиб яшаш даврлари ўтиб кетди. Энди одамларга фақат бир нарса — шахснинг бутунлиги керак. Қолган ҳаммаси ўткинчидир. Сиз юқорида тилга олган мукофот ёш ижодкорларнинг рус тилида биринчи чиққан энг яхши китобларига СССР Ёзувчилар союзи, ВЛКСМ ва СССР Матбуот Давлат қўмитаси томонидан берилади.

— «Ўзбек миллатининг келажаги, наслимизнинг тақдири нозиккина гарданига юкланган оналаримиз, опаларимиз ва сингилларимизни тупроққа қоришган меҳнатидан халос қилмоғимиз керак... Қишлоқларда гилам тўқиш цехи ва касаначилик асосида атлас тўқишни ташкил этишга киришилади. Шу асосда босқичма-босқич 2000 нафар хотин-қиз иш билан таъминланади», деб ваъда берибсиз. Каминани маъзур тутасиз-у, нима хотин-қизларни ёмғирдан қочириб қорга тутиб бермоқчимисиз? Ахир, гилам тўқиш ҳам (битта гиламни ўн йилда тўқиб битириш мумкин эканини эшитганмиз), атлас тўқиш ҳам (Эсингиздами, «Ўтган кунлар»да бўзчилик касби билан марғилонлик уста Олим шуғулланади, яъни мустамлакачилик асоратига тушиш арафасидаги Туркистонда бундай оғир меҳнат азобига деярли фақат эркак кишилар дучор қилинарди) аёл зотини «ишлаб чиқарувчи кучлар» тонфасига қўшиб қўйди-ку?! Аёллар фақат инқилобдан кейингина (тирикчилик учун) оғир жисмоний меҳнатларга гирифтор этилганини биламиз. Наҳотки, энди шу нохуш ҳодиса анъанага, турмуш тарзимизнинг ажралмас қисмига айланиб қолаверса? Ахир аёллар оиладаги муҳтожлик, етишмовчилик туфайли йўқсуллар қаторида қора терга ботиб ишлаётганларини ҳаммамиз жуда яхши биламиз-ку? Энг аввало, халқимизнинг моддий жиҳатдан тўкис бўлишини ўйлаб кўрсак бўлмайдими? Ёки ҳозирги тузумда халқ ҳеч қачон моддий тўкисликка эришмайдими?

— Сизлар лўнда саволлар бериш ўрнига ўз билимларингни намойиш қилаётганга ўхшаб қоляпсизлар. Биринчидан, битта гиламни ҳеч қачон бир киши тўқимаган. Ё ҳашар қилинган ёки ёрдамчи ёлланган. Уч ёки тўрт кишидан иборат тўқувчилар эса гиламни сиз айтганчалик, ўн йилда эмас, балки 20—25 кунда битиришган. Иккинчидан, бугунги куннинг гилам ва атлас тўқувчи дастгоҳлари ғоят замонавий бўлиб, аксарий қисми чет элдан келтирилади. Олтиариқда юзлаб хонадонлар бундай дастгоҳларда жон-жон деб ишламоқдалар. Қулларча заҳматдан ва муносабатдан йироқ ҳар қандай меҳнатнинг айби йўқ. Қишлоқ аёли эрта баҳорда далада бир норма ишлаб, кунига 3 сўму 67 тийин ҳақ олиши учун қанча ҳажмда тупроқ иши бажариши кераклигини биласизми? Узунлиги олти метр, бўйи ва эни бир метрдан бўлган хандақ қазиса у юқорида айтилган тилло баробар сўмни олади. Кечирасизу бир кунда учовимизнинг шунча миқдорда иш бажаришимиз гумон. Ёки 34 сотих ерни яганалиши керак. Куни билан 17—18 сотих ягана қиламиз, дейишди аёллар. Демак, бир кунда 1 сўм 80 тийин... Улар чангга беланиб, тупроққа ботиб оби-ёвғон ичиб ўтирган шийпоннинг тепасига «Коммунизм сари олға!» ёки «КПССга шон-шарафлар!» дея ёздириб қўйишга уялмаймиз. Пахта, пилла ва бошқа қишлоқ хўжалик экинларининг нархини ошириш борасида амалда Оролни гап билан тўлдиришга ўхшаган тирикчилик бўляпти.

Бугунги кун воқелигига бугунги кун назари билан қараган маъқул. Биз ўйламай-нетмай жуда оғир юмушларни ҳам аёллар зиммасига юклаб қўйганимизга анча бўлди. Бечоралар ҳатто бу ноҳақликка кўникиб ҳам қолдилар. Кўплари қаердадир ишламаса куни ўтмаслигини жуда яхши билади. Мавсумий боғчаларда юзлари шамол ва чангдан тўрлаб, ёрилиб кетган олти ойлик гўдакларни кўрганда томоғимга алланима тиқилиб қолди. Қалбимнинг туб-тубидан «Биз миллатни, келажак наслни онгли равишда носоғлом ва маънавий ногирон қилмоқдамиз!» деган ҳайқириқ келади. Ҳомиладор жувоннинг ҳансираб кетмон ураётганини совуққина кузатиб турган ёки машинада ғизиллаб ўтиб кетган эл оғаларининг кўзи кўр бўлади! Қурсоғи ер искаб, тўйибгина ухлашни бир умр орзу қилиб яшайдиган қишлоқ аёлининг аҳволи пахта етиштириб донғи чиққан ва охир-оқибатда емаган сомсага пул тўлаган Ўзбекистоннинг энг катта дардидир.

Шу ўринда юрагимда чўкиб ётган оғир бир дардни айтиб ўтмоқчиман. Шерали Жўраев «Ўзбегим»ни ёниб куйламоқда. Уни тинглаб ўтирган Саудия Арабистонидан келган жигарларимиз — ўзбеклар Ватан ҳақидаги бу тенгсиз қўшиқдан таъсирланиб дув-дув кўзёши тўкмоқдалар... Қўшни хонада эса бир гуруҳ элга «ақл» бўлиб юрган кишилар ўзбек халқининг келажаги учун пойинтар-сойинтар қадаҳ сўзи айтиб, чўлдан келган гиёҳвандлек ютоқиб ароқ сипқормоқдалар. Ўзбеклигидан фахрланиб кўксига муштлаётган ширакайф тўданинг Ватан ҳақидаги арзон-гаров гапларидан кўнглинг айнийди. Ўксиниб кетасан. Ич-ичингдан отилиб, нидо келади. «Қаёққа боряпсан, эй оломон! Сенга эргашган халқнинг шўрига қачонгача шўрва тўкасан? Наҳотки, Ватан дея аталмиш муқаддас туйғуни ҳам ароққа қўшиб ютиб юборсанг?! Ўзини халқнинг виждони деб юрган одамлар, қаёққа қараб бормоқдасиз?!».

Биз ота-боболаримиз қилиб келган тирикчиликлар — деҳқончилик ва чорвачиликка бўлган азалий муносабатни тикламас эканмиз халқимиз ўзлигидан чекиниб бораверади. Масалан, Россиянинг бепоён яйловлари ва ўтлоқларини кўз олдингизга келтиринг. Қани энди ўша ўтлоқлар бизда бўлса, дея ўйлайсан гоҳида. Чўлпоннинг сатрларини эсланг:

Ўрдаларда севги бўлмас,
Шаҳзодалар сева билмас,
Севги асл яйловларда...

Одамлар табиатдан, табиат одамлардан йироқлашмоқда. Бу нарса ўз-ўзидан носамимийликка олиб келади.

— Жамиятимизда табақаланиш кучайиб боряпти. Бу нимани англатади сизнингча?

— Жавоҳарлаъл Неру кунига бир маротаба овқат ер экан. Сабаб — Ҳиндистонда оддий халқ бир кунда бир маротаба овқат ейди... Юқорида айтганимдек халқ емаган тансиқ таомлар унинг номидан иш кўриб, қорин қўйиб юрган қай бир раҳбарнинг дастурхонини безаб турар экан, у охири бир кун тешиб чиқади.

Бир пайтлар жумҳуриятимизни ётқизиб-турғизган раҳбарларни тўю маъракаларда кўриб қоламиз. Ҳар ҳолда одамлар уларга турли нигоҳда қарашади. Даҳшатлиси шуки, халқ ана шу кишиларнинг оғзига термулиб, сиғиниб яшарди. Бу термулиш давом этаётир... Айримлар эса бирин-кетин қовун ва қулупнай туширмоқдалар... Сабаби биз ҳам ўзгача фикрлашга, дунёга кўриб турганимиздан бошқачароқ назар ташлашга ва мушоҳада қилишга ўрганиб, руҳиятимизга ўрнашиб қолган маънавий етимликдан бирданига қутулиб кетолмасак керак. Лекин халқимиз онгида юз бераётган ижобий ўзгаришларни қайд этмоқ даркор. Кишиларимизда моддий эҳтиёж билан бирга маънавий талабларнинг ортиб бораётгани қувончлидир. Мендан «Правда» жамоа хўжалиги номини Мир Алишер Навоий номи билан ўзгартирилишига кўмак беришни, Абдулла Қодирий номидаги мактаб жамоатчилиги буюк ёзувчимиз, Бувайда шифохонаси табиблари эса Абу Али ибн Сино суратини чиздириб беришимни сўрадилар. Уларнинг илтимослари жуда қисқа фурсатда қондирилди. Аста-секинлик билан бўлса-да, узоқ давом этган эътиқодсизликдан сўнг, биздан анча олислаб кетган маънавий қадриятларимиз сари юз ўгирмоқдамиз.

— Бизнинг мамлакатимизда «кишини киши томонидан эксплуатация қилиниши» Асосий Қонун томонидан тақиқланган. Аммо кишилар давлат томонидан эксплуатация қилинаётгани СССР халқ депутатларининг қурултойларида ва сессияларида бир неча бора таъкидланди ҳамда, боя айтганимиздек, мулкчилик ҳақида ажойиб қонун қабул қилинди. Ўйлаймизки, Давлат бундан кейин кишиларни эксплуатация қилмаса керак. Ажабланарли жойи шундаки, жонажон Коммунистик партиямиз биз — журналистларни ҳамон эксплуатация қилмоқда: жумладан, минглаб журналистлар ишлайдиган жаридаю рўзномалар ҳар йили миллион-миллион фойда келтириб, фирқа хазинасини тўлдиряпти-ю, аммо газета-журнал ходимларига ўша фойданинг зиғирчаси ҳам берилмаяпти.

— Ўша отинг ўчгур ароқни олиб кўринг. У давлатга 32 тийинга тушди. Халқ эса 10—20 сўмдан сотиб олади. Демак давлат одамларни алдаб, мулкини тортиб оляптими? Оляпти. Бу давлат иқтисоди учун керак дейишлари мумкин. Лекин инсофи борнинг баракаси бор дейдилар. Кечирасиз-у, буни кўриб, билиб турган одам йўлини топиб, давлатни ҳам чув тушираверади. Менимча, бизда ўғирлик ҳам, порахўрлик ҳам қонунийлашиб кетганга ўхшайди. Журналистлар ҳақи хусусидаги гапларингизга қўшиламан. Бу ишлар кўнгилдагидек бўлмаса-да, Москвада изга тушяпти.. Бизда ҳам қандайдир ўзгаришлар бўлиши керак ва бунда жумҳурият парламенти ташаббус кўрсатади, деб ўйлайман. Биз ўзимизга хос шарқона, халқимиз турмуш тарзига сингиб кетадиган ва унинг оғирини енгил қиладиган қарорлар ишлаб чиқишимиз керак ҳали. Журналист ва ёзувчиларнинг аксари дастлаб ўзини эмас, халқни ўйлаб келган. Ўйлайманки, бу анъана биз учун эътиқодга айланганини сизлар инкор этмассизлар...

Фирқанинг журналистлар ҳисобидан яшаши... Менимча, у ҳеч кимнинг садақасига муҳтож бўлмаса керак. Аксинча, КПСС ўз бадаллари ҳисобига ҳам бемалол яшай олади. Ҳатто у маблағидан кам нафақа оладиганларга анча миллион бердиям, шекилли. Сиз фақат пластинканинг ўзингизга ёққан бир томонини айлантиравермангда. Холис бўлмаган одам катта ҳақиқатни ҳис этиш бахтидан бенасиб қолади.

— И. А. Каримов янги таркибдаги Ўзбекистон ССР Олий кенгашининг биринчи сессиясида жумҳуриятимизнинг Бош нозирини сайлаш пайтида: «Бу лавозимга жасоратли инсон сайланиши лозим», деган таклиф билан депутатларга мурожаат этди. Президентнинг ЖАСОРАТ сўзига урғу бергани кўпчиликни қувонтирди: оддий одамлар ҳам анча вақтгача раҳбаримизнинг ўша гапини бир-бирларига айтишиб юришди. Аммо ошкоралик берган имкониятдан фойдаланиб, кўнглимиздаги бир гапни айтиб қўймоқчимиз: шоир Мирза Кенжабоевнинг жасоратли инсон эканини жумҳурият аҳли жуда яхши билади; сариосиёликлар унинг номзодини Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига кўрсатишга ҳаракат қилишди ва ниҳоят, кўрсатишди ҳам. Лекин маҳаллий аппаратчиларнинг тазйиқи билан М. Кенжабоевга номзод сифатида берилган гувоҳнома бекор этилди. Сўнгра сайловга фақат район фирқа қўмитасининг биринчи котиби қўйилди, холос. Афсуски, ягона номзод ҳам ўзи раҳбарлик қилаётган районда ҳеч бўлмаса эллик фоиз овоз ололмади. Такрорий сайлов жараёнида яна М. Кенжабоев номзоди турли хил ҳийла-найранглар билан рўйхатга олинмади. Жасоратли инсонга муносабат шуми? Яна бошқа мисоллар ҳам бор...

— Эътибор берган бўлсангиз, М. С. Горбачев Бош секретарликка сайлангач, Сиёсий Бюрони, янглишмасам, тўрт-беш маротаба янгилади. Сабаб — у ғалаба қозонмаса-да, мағлубиятга учрамайдиган команда туза олмаяпти. Президент ва Биринчи секретарь И. А. Каримов, қолаверса, жумҳурият раҳбарияти ҳам, менимча, ҳозир худди шундай жараённи бошдан кечирмоқда. У кишида ҳам команда жамланган. Бироқ бу кишилар қандай иш кўрсатиши ҳали номаълум. Ундан ташқари, олдинги раҳбарлардан қолган «мерос» ҳавас қиларлик эмас. Ҳукумат таркибида ҳам, депутатлар корпусида ҳам байроқни кўтариб чопувчилар йўқ эмаслиги аён. Бу кишилар ўз даври ва ўша сиёсатнинг маҳсуллариким, улардан ҳайратомуз ишларни кутишнинг ўзи нореал тирикчиликдир. Албатта, бирданига идеал парламент ва ҳукумат тузиб бўлмайди. Ўзбекистонда ҳақиқий халқчил давлатчилик системасини тараққий топдириш ва уни том маънодаги демократик босқичга олиб чиқиш учун ҳали жуда кўп иш қилиниши даркор. Бунинг устига ўзимизни қанчалик фариштасифат кўрсатмайлик, қонимизда мавжуд амалпарастлик, ўз одамларини олий давлат ва ҳукумат ташкилотларига тиқиштирадиган гуруҳлар фаолияти ҳам маълум маънода халқчил раҳбариятнинг ташкил топишига халақит бериб келган. Ундан ташқари, Туркистон учун Европарламентга ўхшаш бир ташкилот ҳам керак. Вилоят ва туманлардаги аҳвол эса ғоят секинлик билан ўнгланяпти. Сабаб — кўп жойларимизга ҳали демократиянинг эпкини етиб боргани йўқ. Қатор районларда эса ўртамиёна раҳбарлардан депара миқёсидаги доҳийчалар ясашга уриниш ҳолати кузатилмоқда. Худойликни айтганда, жумҳуриятда халққа ер бериш И. А. Каримовнинг раҳбарликка келиши билан бошланди. Лекин қатор кишилар шу муносабат билан ўз шахсларидан «қаҳрамон» ясашга уринмоқдалар.

Мирза Кенжабоевнинг номзодини кўрсатиш билан боғлиқ спектаклни уюштирганларнинг қилмиши охири бир кун фош бўлади. Эътиборингиз учун Мирзажон «Чўлпон» нашриёти учун «Акбарнома»дек буюк тарихий асарни нашрга тайёрлашга киришдилар.

Сўзимнинг охирида бир воқеани айтиб ўтмоқчиман. 1968 йили ўқишга кириш ниятида отам билан Фарғонага бордик. Рости гап, мени бу ерга романтик туйғулар ҳамда куй ва қўшиқлардаги гўзал Фарғонанинг мадҳи етаклаб келганди. Чойхонада нуроний бир отахон билан танишиб, суҳбатлашиб қолдик.

«Эҳ болам, — деди отахон дамсар уриб, ички бир дард билан. — Фарғона билсаларинг — Фарғона, билмасаларинг ғамхона...»

Сўнгра отахоннинг кўзи жиққа ёшга тўлди... Ҳар гал Фарғонага борганимда дардини айтган одамлар кўзидаги ёшларни кўриб ўзимни йўқотиб қўяман ва бу азоблардан бир куни юрагим ёрилиб кетмаса, деб қўрқаман. Ўша отахоннинг сўзлари бир умр қулоқларим остида жаранглайди. Тақдир мени яна Фарғонага йўллади. Энди у романтик туйғулардан асар ҳам йўқ... Имконим бор экан, одамлар юзида ғам-андуҳни камроқ кўриш учун курашаман!

Суҳбатдошлар: Набижон БОҚИЙ, Сирожиддин САЙЙИД

ЁЗУВ — ХОТИРА ШАКЛИ

Тақриз

ЁЗУВ — ХОТИРА шакли. Ёзув туфайлигина биз ўтмиш ҳодисалари ҳақидаги билим ва маълумотларга эга бўламиз. Муайян бир ёзув тури унинг эгаси бўлган халқ тарихи билан боғланса, жаҳондаги мавжуд ёзувлар тарихи бутун инсоният тарихига шоҳиддир.

Ёзувнинг пайдо бўлишини олқишловчи, бу ҳодисани таъриф-тавсифловчи кўплаб фикрларни келтириш мумкин. Аммо тарихда бунинг зидди ҳам кузатилади. Машҳур адабиётшунос олим Ю. М. Лотман ўз асарларидан бирида шундай фикрни келтирган эди: «Ёзувга асосланган жамият Суқрот назарида хотирасиз ва номаълум бўлиб туюлади. Ёзувсиз жамият эса мутлақо рисоладагидек бўлиб, унда коллектив хотира мавжуддир. Ёзувни ўрганганлар руҳида эсдан чиқаришга мойиллик кучли бўлади, зеро, улар хотирани машқ қилишдан маҳрум бўлиб қоладилар; улар ёзувга ишониб ўз-ўзича, ичкаридан эмас, аксинча, ташқаридан, ташқи белгилар асосида эслайдиган бўлиб қолишади».

Жамият тараққиётининг Суқрот яшаган даврида, эҳтимол, бу ўринли кўрингандир. Аммо ижтимоий тараққиётнинг ҳозирги босқичида жамиятни ёзувсиз тасаввур қилиш мумкин бўлмаган ҳолдир.

Ёзув тарихи, аслида, муайян халқ тарихи, ўша халқ маданиятининг тарихи демакдир. Инсониятнинг ёзувни кашф этиши муҳим тарихий-ижтимоий ҳодиса бўлганига шубҳа йўқ.

Жаҳон маданиятининг муҳташам обидалари бўлган «Илиада», «Авеста», Ўрхун ва Енисей битиглари, Миср михҳатлари ана шу ёзув туфайлигина бизгача етиб келган. Аслида фан ва маданиятнинг тараққиёти ҳам кўп жиҳатдан ёзув билан алоқадор. XI асрнинг файласуф шоири Юсуф Хос Ҳожиб шундай ёзган эди:

Битиб қўдмаса эрди
билга бўгу,
Бизингга узақиғ ким
эрди тегу —

яъни:

Билимдон, донишмандлар
ёзиб қолдирмаганида,
Бизларга ўтмишни ким
айтиб бера оларди.

Ҳақиқатда ҳам мозийни билишда ёзув ўзига хос калит вазифасини бажарадики, у билан сирлар хазинаси очилади. Шунга кўра, ёзув тарихи махсус ўрганилмоғи жоиз. Яқинда Ўзбекистон ССР «Фан» нашриёти Н. Маҳмудовнинг «Ёзув тарихидан қисқача луғат-маълумотнома» китобини босиб чиқарди. Ушбу китоб ёзув тарихини ўрганиш ишига йўл очиб беради. Уни Ўзбекистон ССР ФА Ҳ. С. Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институти ҳамда Ўзбекистон ССР «Китобхон» жамияти тайёрлаган.

Луғат-маълумотнома умумжаҳон ёзув тарихига оид маълумотларни ҳам ўз ичига олишига қарамай, унда, асосан, Ўрта Осиё халқлари ёзувларига кўпроқ эътибор берилган.

Муаллиф луғатда фақат айрим атама ва у англатган тушунча шарҳини баён этиб қўя қолмай, аксинча, уларга нисбатан кенгроқ изоҳ беришга уринади. Бу мутахассис бўлмаган кишилар учун берилаётган материалнинг осон «ҳазм бўлишини» таъминлаган. Масалан, китобда «Араб ёзуви» деган луғат мақоласи берилган. Унда араб ёзувининг ҳарф-товуш ёзувлари орасида пайдо бўлиш вақтига кўра энг ёши эканлиги, унинг ислом дини юзага келишидан олдинроқ истифода этила бошланганини ва ундаги ҳарфлар мажмуинигина баён этиш билан чекланиб қолиш мумкин эди. Ҳозирги кунда араб ёзувини ўрганишга бўлган қизиқишлар ҳисобга олинганидами, унинг тарихига ҳам қисқача тўхтаб ўтилган. Бу ёзувнинг турлари (кўфий, насх), ёзув кўринишлари («настаълиқ», «таълиқ», «рикъа», «сулс» ва ҳоказо) ҳақида маълумотлар бор. Ҳозирги кунда араб ёзувидан дунё аҳолисининг 10 фоизига яқини фойдаланиши айтиб ўтилган.

Бундай ижобий ҳол «Уйғур ёзуви», «Финикий ёзуви», «Хитой ёзуви», «Рус ёзуви», «Палеография» мақолаларида ҳам кузатилади.

Луғатнинг яна битта яхши хусусияти мавжуд. Ундаги мақолаларнинг аксарияти Шарқ халқлари ёзув маданияти билан алоқадор. Бошқа ўринларда, хусусан умумжаҳон ёзув маданияти билан боғлиқ ҳолларда муаллиф мисолларни шарқ халқлари тарихидан олишга мойиллик билдиради.

Мен ушбу китобни варақлар эканман, шундай фикрга келдим: бизда ёзув тарихи билан махсус шуғулланиш эҳтиёжи жуда катта экан. Чунки ушбу «Ёзув тарихидан қисқача луғат-маълумотнома» шунчалик қизиқарли ва бой маълумотларни тўплай олган бўлса, ёзув тарихидан **махсус изоҳли луғатлар** яратилиши, шубҳасиз, катта наф келтиради. Энг қадимги даврлардан бошлаб истеъмолда бўлган китобшунослик атамалари, хаттотлик санъати, қоғоз ишлаб чиқариш, шунингдек, ёзув ва хат ишига алоқадор бўлган соҳалардаги кўплаб атамаларни ҳам махсус ўрганиш даври етганга ўхшайди. Луғатшунос олимларимиз ана шу масалаларни ҳам ўз диққатларида тутса ёмон бўлмас эди.

Китобхон манфаатини кўзлаб қилинган машаққатли меҳнатнинг бир қисми техник нуқсонлар туфайли кўзга ташланмай турибди. Ўрхун ёзуви билан (5-бет), миср ёзуви билан (30-бет), оромий ёзуви билан (35-бет) боғлиқ мақолаларда тегишли белгиларнинг тушиб қолиши шунга боис бўлган.

Алфавит мақоласи билан бирга (ёхуд алоҳида ҳолда) алифбо атамаси ҳам келтирилгани маъқул бўлур эди. Чунки алфавит ҳарфлар сирасига кўра дастлабкилари бўлмиш **алфа** ҳамда **бета** ҳарфлари қўшилмасидан тузилган бўлса, алифбо ҳам араб ҳарфларининг дастлабки иккитаси (**алиф** ҳамда **бо**) номининг бирикувидан ҳосиладир.

Шунингдек, Ўрхун-Енисей ёзуви мақоласида «дулбаржин» атамасини эслаб ўтиш ҳам ўринли бўларди.

Албатта, булар китобнинг умумий аҳамиятини пасайтирмайди. Аксинча, унинг кейинчалик қайта ишланиб, тўлдирилганида асқотиши мумкин бўлган мулоҳазалар сифатида айтилди, холос. Зеро, бу йўналишнинг давом этишига шубҳа йўқ.

Боқижон ТУХЛИЕВ

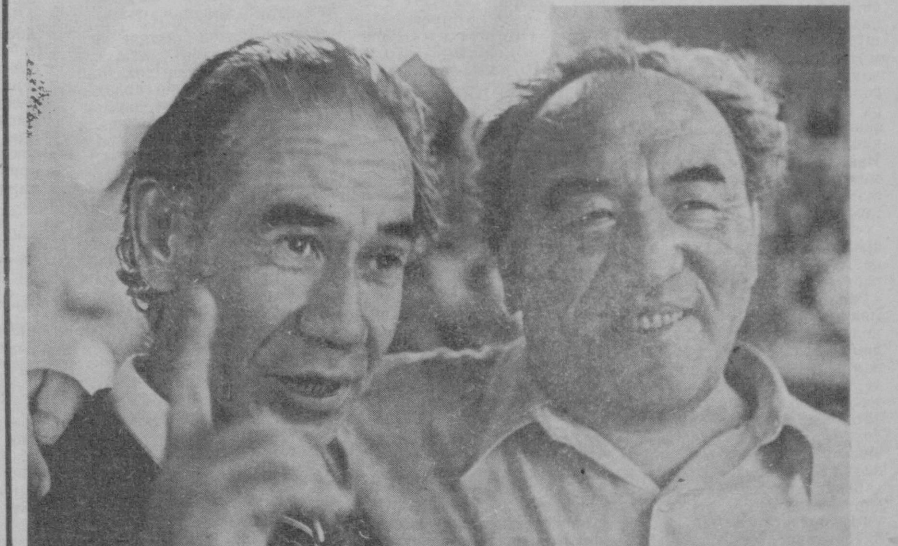

Ўзбекистон ССР халқ шоири Шукрулло қалмиқ шоири, СССР Давлат мукофоти лауреати Довуд Қўғултинов билан.

ЎЙНАБ ГАПИРСАНГ ҲАМ, ЎЙЛАБ ГАПИР...

Халқимизда шундай мақол бор. Бу мақол гапирувчини масъулиятга чорлайди, фикр билдирганда шошқалоқлик қилмасликка, ноўрин бир гап билан киши дилини ранжитмасликка даъват этади.

Ўзкомпартия Марказий Комитетининг партия XXII съездига сиёсий маърузаси юзасидан музокараларда Қизил Байроқ орденли Туркистон ҳарбий округи қўшинлари қўмондони И. В. Фуженко ҳам иштирок этди. «Сизлар амин бўлишингиз керакки, — деди ҳурматли қўмондонимиз, — Туркистон ҳарбий округининг жангчилари мамлакатда ва жаҳонда юз берган мураккаб вазиятда Ватанимизни ҳимоя қилишга ҳамда мамлакатимизда социализмни ҳимоя қилишга тайёрдирлар».

Шавкатли қуролли кучларимиз бундай қийин вазифаларга тайёр эканлар, бундан фақат хурсанд бўлишимиз керак. Халқ ўз посбонларини ҳамиша ҳурмат қилиб келган. Нотиқ сўзлари билан айтганда, «Ҳамма замонларда, дунёнинг ҳар бир мамлакатида ёқасида погони бўлган эркак жамиятнинг таянчи, ишончи, шарафи, виждони бўлиб келган».

Афсуски, кейинги пайтларда бу ҳурматга бироз путур етди. Ошкоралик ва демократия шамоллари ўтиб бўлмас зирҳли қалқонлар оша қуролли кучларимиз ҳаёти узра ҳам эса бошлади. Биз армиямиз тўғрисидаги бор ҳақиқатни аста-секин англамоқдамиз. Ичкиликбозлик, порахўрлик, жиноятчилик, гиёҳвандлик ва бошқа ахлоқсизликлар айрим жойларда чуқур илдиз отгани, маърифий-тарбиявий ишлар издан чиққани, навқирон йигитлар нобуд бўлаётгани эндиликда ҳеч кимга сир эмас. Ўтган 1989 йили Ўзбекистонга 430 та, бу йилгиси билан бирга 500 та тобут келди. Бу ахир бутун бир полк-ку!

Аммо бу ҳақда очиқчасига гапирилаётгани, ёзилаётгани ва ҳатто ана шу иллатларни йўқотиш, аскар йигитларимиз ҳаётини сақлаш йўлидаги саъй-ҳаракатлар айрим ҳарбий раҳбарларга хуш келмаяпти. Ўрток И. В. Фуженконинг фикрича, «айрим мақолаларнинг, хусусан, комсомол газеталаридаги, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасидаги мақолалар муаллифларининг армиядаги иллатларни пеш қилиб жамиятда армия хизматига барқарор салбий муносабатни тарқатиш йўлидаги уринишлари жумҳурият аҳолисининг кўпгина қатламлари орасида қораланди, жангчиларнинг сафларида эса ғазаб ва нафрат уйғотмоқда».

Ўҳ-ҳў, жуда даҳшат-ку! Гап нима устида бораётганлигини сезган бўлсангиз керак. Газетамиз саҳифаларида эълон қилинган Карим Баҳриевнинг «Ой бориб омон қайтмаган болам» сарлавҳали мақолаларига ишора қилинмоқда. Наҳотки, шундай? Аламли фарёдлар, жудолик доғи азоблари акс этган ва неча юз минг муштарийларимизга маъқул келган бу мақолалар наҳотки жумҳурият аҳолисининг кўпчилик қатламлари орасида қораланаётган, жангчиларнинг ғазаб ва нафратларини уйғотаётган бўлса? Аниқроқ айтишнинг иложи йўқми, халқнинг қайси қатламлари ва қайси жангчилар кўзда тутилаяпти? Исм-шарифлари, истиқомат жойлари маълумми?

Бундай дейишимизнинг боиси шуки, юқорида келтирилган мақолалар муносабати билан редакцияга фарзанд доғида куйиб адо бўлган муштипар оналар, оталар, опа-сингиллар, бахти қаро келинчаклардан неча юзлаб хатлар келди. Аммо бирон бир киши бизга («Фрунзевец» газетаси бундан истисно) «Сизлар ёлғонни ёзибсизлар, одамларни чалғитаяпсизлар, армиямизда ҳеч қанақа айнишлар йўқ, солдатлар ўлаётгани ҳам йўқ», деб таъна қилганини билмаймиз. Аксинча, «Яна ёзинглар, Каримжонни ҳарбий қисмларга командировкага жўнатинглар, бор гапни айтсин, ҳақиқатни ошкор қилсин», деган таклифлар бор.

Хатлар ҳозир ҳам келиб турибди. Уларнинг бирортасида армияга қарши фикр, бузғунчилик уринишлари йўқ. Ота-оналар бор-йўғи армияда мустаҳкам тартиб-интизом бўлишини, қон тўкилмаслигини, почтальонлар «қора хат» ташимасликларини талаб қилмоқдалар. «Фарзандимизни соғ-саломат уйимиздан олиб кетдингизми, марҳамат қилиб, уни бағримизга соғ-омон қайтариб беринг», деган талаб наҳотки бузғунчилик бўлса?

Қўмондонимиз нутқларида «армиядаги иллатларни пеш қилиб...» деган жумла бор. Демакки, иллатларнинг борлигини инкор этаётганлари йўқ. Хўш, уларни ким йўқотиши керак? Мадомики, айрим ҳарбий раҳбарларимиз «хавотирга ўрин йўқ», дея ҳамон бамайлихотир юрган ва тобутлар ҳамон келиб турган экан, қирчиллама ёшида жувонмарг бўлган юртдошларимизга жонимиз ачиб бу иллатларни фош қилишга ҳам, пеш қилишга ҳам мажбурмиз.

Сўнгги пайтларда редакцияга келган манави хатларга эътибор беринг. «Ўғлим Суюнов Нурбой 1989 йил май ойида армияга чақирилган эди, — деб ёзади булунғурлик Ж. Суюнов. — Мен не-не умидлар билан боламни армияга юборган эдим. Мен Совет Армиясида бундай воқеалар бўлишини умуман ўйламаган эдим. Ўғлимни «сен босмачининг ўғлисан», деб ҳақоратлаб бош қисмини қаттиқ жароҳатлабди рота командири. Ҳозир у Самарқанддаги ҳарбий госпиталда даволанмоқда. Шу ишни текшириб беришларингизни илтимос қиламан».

Олтинсой район Қурама қишлоғида истиқомат қилувчи С. Саматовнинг хати: «Сизлардан ёрдам сўрашга мажбур бўлдим. 1976—1978 йиллари Калинин областида қурилиш қисмида хизмат қилганман. Шароит оғир эди. Бетон стойкаларни қўл билан ташир эдик. Орқа умуртқамдан майиб бўлдим. Уйга қайтгандан кейин касалим оғирлашди. Ишга яроқсиз, бир тийинга зор бўлиб қолдим. Ҳарбий госпиталга ётиб даволанишимга ёрдам беришингизни сўрайман. Иложи бўлса, тезроқ».

Марғилон шаҳридан Убайдулла Абдуллаев ёзади: «Уйдан кетганига 70 кун бўлди деганда Минск шаҳридан ўғлим Бахтиёрнинг ўлигини олиб келдик. Ёзмаган жойим қолмади. Сизларга ҳам хат йўлладим, аммо чиқмади. Ҳай, начора, тақдирга тан бермасликнинг иложи йўқ, минг дод солганим билан ўғлим тирилиб келмайди. Фақат битта илтимосим бор. Ташвишлар билан бўлиб «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га обуна бўлолмай қолдим. Пулини почтадан юборсам, ёздириб қўясизлармиi? Ўқиб бироз овунсам дейман».

Яна шу шаҳардан Мунаввар Сулаймонова ўз хатида Арманистонда хизмат қилаётган ўғли Баҳромнинг сўзларини келтиради: «Яшаш, хизмат қилиш ниҳоят оғир. Тирноқча ҳақиқат йўқ. Касал бўлсангиз ҳам ишлашга мажбур қилишади. Ташқаридан гражданлар келиб қурол талаб қилади. Одам ўлдиришдан ҳам тойишмайди. Битта автомат 10 минг сўм. Баъзилар чидолмай қочишни мўлжаллаб туришибди. Иложини топган ота-оналар гаплашиб фарзандларини олиб кетишмоқда. Ёрдам беринглар. Бу ердан кўра Сибирда хизмат қилганимиз, Афғонистонга борганимиз маъқул...».

Бундай хатларни яна ўнлаб, юзлаб келтириш мумкин. Ушбу сатрлар муаллифи ҳам бир вақтлар қурилиш қисмларида хизмат қилган. Бойқўнғирда қурувчилик қилиб «СССР ҳарбий қурилиши аълочиси» нишонига сазовор бўлган ва «Стройбат» деганлари нима эканлигини яхши тушунади. Шу боис, бу хатларнинг бир қисмини уларда қўйилган масалаларнинг тўғри-нотўғрилигини аниқлаш ва зарур ўринларда ёрдам кўрсатиш учун Қизил Байроқли Туркистон Ҳарбий округи қўмондонлиги ихтиёрига жўнатган эдик. Тўртта боласини чирқиратиб ташлаб кетган офицер-отани тартибга чақириш, хизмат чоғида майиб-мажруҳ бўлиб қолганларга эътибор бериш, фожиа тафсилотларини ўрганишнинг, ҳар қалай, имкони бор-ку, деб ўйлаган эдик.

Афсуски, ўйимиз сароб бўлиб чиқди. Орадан бироз вақт ўтгач округ ҳарбий советининг масъул ходими А. Толкачев биз жўнатган ҳамма хатларни ўзимизга қайтариб юборди. Сабаби: «Ввиду того, что переписка в Вооруженных Силах СССР ведется на русском языке и переводчики в аппарате командующего войсками округа штатами не предусмотрены, прошу Вас для рассмотрения и принятия на ним (саводларига «балли» «по ним» дейилмоқчи — **ред.**) мер высилать командующему войсками округа с переводом на русский язык».

Александр Игнатьевич редакцияга уч бор айнан шундай жавоб йўллади. Демакки, хатларни ҳеч ким ўқимаган, ўқимоқчи ҳам эмас. «Ҳа, шундай, — деди у киши телефондаги суҳбатда, — русча ёзинглар, бизда ўзбекча биладиган ходимлар йўқ».

Хўш, буёғи неччи пулдан тушди? Наҳотки, қўмондонлик аппаратида жабрдийда онадан, бемор солдатдан келган икки энлик хатда нималар ёзилганлигига ақли етадиган бирон-бир киши топилмаса? Офарин! Минг офарин!

Қўмондонимиз нутқига қайтадиган бўлсак, у кишим қуйидаги рақамларни ҳам келтириб ўтдилар: «Жумҳуриятимиздан чақирилган йигитлар хизмати ҳамиша ҳам кўнгилдагидек бўлмаётир. 1989 йилда Қуролли кучлар сафида хизмат қилаётган йигитларимиздан 443 киши армиядан қочди. Шу йилнинг биринчи ярмида 214 киши қочиб кетди».

Ўта кўнгилсиз ҳол. Шармандалик. Худди шу ўринда бир нарсани айтиб ўтайлик. Биз фарзандларини нима қилиб бўлса-да армия хизматидан олиб қолишга ҳаракат қилаётган, соғлиғи тўғрисида ажабтовур «справка»лар тўғрилаётган баъзи кишиларни, ҳарбий хизматнинг ўзига хос машаққатларига дош бера олмаётган, чиниқиш сабоқларини ўзлаштира олмай уйларига «дод, олиб кетинглар, бўлмаса ўзимни осаман», деб мактуб йўллаётган укаларимизни оқламоқчи эмасмиз. Ҳарбий хизмат — курортда дам олиш эмас. Қийинчиликларни енгиш, сабр-матонатли азамат йигит бўлиш лозим.

Қочоқларнинг ёнини ҳеч ким, ҳеч қачон ва ҳеч қаерда олган эмас. Қочоқлар уёқда турсин, армияга бормаган боланинг ота-онаси совчиликка борса, ҳозир ҳам «ўғил бола армияга бориши керак-ку, бир ишкали йўқми ишқилиб», деб сўрашади. Халқнинг қочоқ ҳақидаги баҳоси маълум. Шундай экан, «Нега айрим аскар болалар қочишяпти?» деган савол кун тартибига қўйилмас ва унинг социал сабаби очилмас экан, аҳвол ўзгармайди.

Гапни мухтасар қилайлик. Комсомол газеталари, адабиёт газетаси мақолалари халқ томонидан қораланмоқда, дейиш эски усулдаги ёлғондан бошқа нарса эмас. Аммо ҳозир ёлғоннинг оёғи чаққон бўлса ҳам умри мутлақо қисқа бўлиб қолди.

Яна бир ҳақиқат мавжуд. Ҳурматли қўмондонимиз съезд минбаридаги сўзларини тугата олмай қолдилар. Делегатлар чапак чалиб юборишди.

Чапак бекорга чалинмайди. Ҳеч кимнинг ёлғонга, ҳаспўшловчиликка тоқати қолмаганлиги яна бир карра равшан бўлди.

А. МЕЛИБОЕВ

РЕДАКЦИЯДАН: қуролли кучларимиз ҳаёти жиддий ислоҳатлар арафасида турибди. Редакциямизга келаётган кўпгина хатларда армиямизнинг бугуни ва эртаси тўғрисида эътиборга молик фикрлар бор. Бинобарин, биз бу мавзуга яна қайтамиз.

ШУМ БОЛАНИНГ ЧОЙХОНАСИ

ХЎЖАЛИК ҲИСОБИ

Савдо маркази сотувчилари ажойиб ташаббус билан чиқдилар. Улар хўжалик ҳисоби асосида ишлаб, ўз-ўзини инсоф ва виждон билан таъминлашга қарор қилдилар. Бироқ, бу қарорнинг ижроси номаълум муддатга кечиктириладиган бўлди. Сотувчилар ҳозирча ўз-ўзини маблағ билан таъминлаяптилар.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТАСДИҚЛАНДИ

Куни кеча кирсовун ишлаб чиқариш корхонасининг директори Қалқонбековга характеристика тасдиқлашга бағишланган йиғилиш бўлиб ўтди. Уюшқоқлик вазиятида бўлиб ўтган бу йиғилишда ошкораликдан бошқа ҳамма қатнашди.

ЁЗУВЧИЛАР ДИҚҚАТИГА

Экологик вазият ёмонлашиб бораётганлиги муносабати билан эндиликда бадиий асарларда «Оҳим тутуни фалакка етди», «Кўнгил қушини овладим» каби образли ибораларни қўллаш қатъиян ман қилинади. Шунингдек, «Лабларинг шакардир» деган жумлаларни ишлатиб, одамларнинг эсига ўзи йўқ нарса бўлган шакарни солиш ҳам тавсия қилинмайди.

И. ОЛЛАБЕРГАНОВ

ЭЪЛОН

Пиво ичимлигининг сотувга чиқарилиши кескин камайганлиги муносабати билан дудланган балиқ тайёрлайдиган махсус «Шўртанг» хўжалиги тугатилади.

ОИЛА ҚУВОНЧИ

Шаҳар телефонлаштириш бошқармасида «Қорёғди» маҳалласида истиқомат қилувчи Мўмин Юввошевнинг уйига телефон тушириш учун навбатда турганлигининг 30 йиллиги нишонланди. Бошқарма директори Ваъдаев тантана сабабчисини қувончли кун билан қутлаб, яна атиги уч-тўрт йил сабр қилиш зарурлигини эълон қилди. Мўмин Юввошев оиласи бу хушхабарни қувонч билан қарши олди.

А. АБРОРХЎЖАЕВ

ҚУНГЛИМДА ОКЕАН...

Кўнглимда бир ажиб
ўтлоқ бор,
Кўнглимда бор яна
кўркам боғ.
Кўнглимда ғаройиб
чаманзор,
Ҳам мени суявчи-ажиб
тоғ.

Раззоқ АБДУРАШИД

Кўнглимда бир
бедапоя бор,
Тўртта колхоз боқса
бўлар мол.
Бор яна зўр стадиони,
Ўйнаш мумкин халқаро
футбол.
— Нега гапга
ишонмаяпсан,
Кўнглимда бор десам
океан?
Сенга оппоқ соқолим
билан
Ёлғон айтармидим мен,
жиян?!

Ўткир САИДОВ

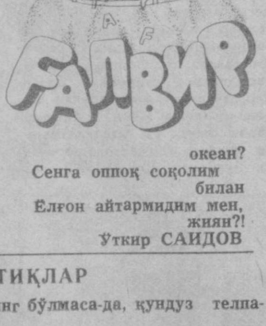

КЕСАТИҚЛАР

Каллангда зиғирча ақлинг бўлмаса-да, кундуз телпагинг бўлсин.

Яшаяпсанми ёки кунинг ўтаяптими?

Бу каттакон машинанинг орқа ўриндиғига авваллари ўнг эшигидан кирар эди, ҳозир чап эшигидан кирадиган бўлган. Қайта қуриш эмиш. . .

Аввалига «Ура! Ура! » деб кўчаларни тўлдириб ўтдик. Кейин «Ур! Ур! » дея қамоқхоналарни тўлдирдик. Энди «У-у-у» дея кўзимизни ёшга тўлдириб уввос солаяпмиз. Ажаб халқмиз-да!

Ватан! Сени она, онажон, деймиз. Қачон сен, болам, дейсан? !

Қарсак чалишга ўрганган қўллар, қачон чуқур ўйлаш учун иякка тиргак бўлади? !

Орифжон ВОҲИДОВ

Мартти ЛАРНИ (Финляндия)

АРОҚХЎР ЭРДАН ҚУТУЛИШ ЙЎЛИ

Фалсафа доктори Корккинен ичувчи эрларнинг хотинларига қуйидагича маслаҳат беради:

— Севги одатда шошма-шошарлик билан чиқарилган хулосалардан туғилади. Аёл ўзи танлаган эркакни бошқалардан яхшироқ деб ўйлайди ва ана шу адашиш орқасида никоҳга розилик бериб қўяди. Бироқ тезда — оила кемаси ЗАГС деб номланган бекатдан йўлга чиққанданоқ йўлдошидан ароқ ҳиди анқиётганини сезиб қолади. Вақт ўтиши билан бу ҳид кучайиб бораверади.

Эрингиз бўш вақтларини ресторан ва ошхоналарда ўтказаётганини сезганингизда ўз уйингизда худди шундай муассаса очишни таклиф қиламиз. Бунинг учун хонадонингизнинг бирор бурчагидан тинч жой танлаб, у ерга кичкина стол ва оромкурси қўйинг. Шунингдек, қадаҳ, сувли графин, магнитофон ва кулдон ҳам шу ердан жой олсин. Уйнинг кўринишини ресторанга ўхшатиш учун бўш шишалардан фойдаланишингиз мумкин. Улар иложи бўлса, чет элники бўлсин (одатда бундай идишлар байрамлардан кейин йўлакларга териб қўйилади).

Ҳамма нарса тайёр бўлгач, эрингизни хонаки ресторанга таклиф қилинг. Тўғри, аввалига у иккиланиб қолади, бу ерда ўзини ёлғиз сезиши мумкин. Аммо иккинчи ё учинчи қадаҳдан сўнг эрингизга шерик керак бўлмай қолади, у ўзи билан ўзи гаплашиб ўтираверади.

Тажриба шуни кўрсатадики, мижоз ҳамма вақт ҳам буюрган ароғини охиригача ичавермайди. Лекин сиз пулини тўлиқ олишни унутманг. Ичкиликнинг қолганини кейинги сафар ҳам ишлатаверасиз. Ҳеч қачон қарзга ичишга йўл қўйманг. Ҳисоб-китоб пайти зарур бўлиб қолса, сумка ва чўнтакларни ҳам текширишингиз мумкин.

Энди энг асосийси — хонаки ресторанннинг сизга келтирадиган фойдаси ҳақида гаплашайлик.

Биринчидан, сиз ёлғизликдан қутуласиз. Шунингдек, нотаниш хотин, бахтсиз ҳодиса деган ва шунга ўхшаш бошқа шубҳаларга ўрин қолмайди.

Иккинчидан, каттагина моддий фойда кўрасиз. Айтайлик, «яримта» магазинда 10 сўм туради. Бир шиша ароқни ўнга бўласиз. Нарх ресторанча: эллик грамми уч сўмдан. Демак, бир шиша ароқ 30 сўм, хизмат ҳақи учун 5 сўм — ҳаммаси бўлиб 35 сўм. Йигирма беш сўм соф фойда. Бунинг устига минерал сув ва газакка кетган пулни, мижозингизни тўшаккача олиб боришга сарф бўлган меҳнатингиз ҳақини қўшсангиз, роса ўттиз сўм қолади.

Бир илмий ҳисоб-китобга қараганда, сурункасига ичадиган киши ресторан ва ошхоналарда бир йилда 300 мартагача бўлар экан. Буни хонаки ресторанга айлантириб ҳисобласак, қуйидаги даромадга эга бўласиз: 300 кун х 30 сўм - 9000 сўм. Ўн йилда сиз 90 минг сўм соф даромад қилишингиз мумкин. Лекин айрим кутилмаган ҳодисалар: инфаркт, жигар церрози бу муддатни бироз қисқартириши мумкин. Аммо ишонтириб айтаманки, беш йиллик даромад ҳам сизга бирорта денгиз бўйига йўлланма олиб, дам олишингизга бемалол етади. Сизнинг у ерда бошқа, бир грамм ҳам ичмайдиган ҳамроҳ топишингизга имоним комил. Ва албатта, у билан янги бахтли ҳаёт бошлайсиз!

Русчадан Х. КАРИМОВ таржимаси

Дилмурод ШОҚИРОВ

СУВ БЎЛСА

Қизиқ, нега балиқлар
Гапирмайди Тўхтасин?!
— Оғзи тўла сув бўлса
Қандай қилиб гапирсин!..

СОАТ

«Юряптими», деб бизлар
Унга тез-тез қараймиз.
Дангасалик қилса-чи,
Қулоғини бураймиз...

ПОЛВОН БЎЛМОҚЧИ

— Нега кўп асал ейсан?
— Бўлмоқчиман зўр
полвон.
— Билиб қўй, асалхўрдан
Зўр чиқмаган ҳеч қачон.
Оғзида тўла асал
Ўйланиб қолди Эркин:
«И-я, унда Айиқвой
Қандай полвон
бўлдийкин?!»

КЕРАКЛИ ОДАМЛАР

— Ўв-в, хўранда! Намунча менга бақрайи-и-иб қарайсан? Овқатни-ку, туширдинг. Яна нима гапинг бор? Тўймадинг шекилли, қолганига мени ютмоқчидек тикиласан. А, лаббай?! «Бир сўм бердим, қайтимни қайтаринг» дейсанми? Оббо, катта шаҳар кўрганга ўхшайсан-ку. Демак, бизнинг шаҳарчамиз ошхонасида ҳеч овқатланмаган экансан-да. Билиб қўй, бизнинг ошхонада палов ейсанми, лағмон ейсанми, мампар, чучвара, борингки, пиёладан сал катта косамизда қудуқ суви ичасанми, ҳаммасининг нархи бир сўм! Порсия-морсиянгни билмайман. Ҳали айтганимдек, бир косаси бир сўм! Шундай! «Жалуба» қиламан дейсанми? Хи-хи-хи!.. Қаерга жалуба қиласан? Айтиб қўяй, ўша сендақаларни жалубасини текширадиганларнинг ҳаммаси тушликни шу ерда қилишади.

Бизни ҳам тушунгин, ука. Бола-чақа боқиш-ку майли-я баъзи керакли одамларни ҳам ҳўкиз боққандек боқамиз. Ишонмасанг, эшит. Ҳаммасини исботлаб бераман. — Манови бурчакдаги стулларга бир қара. Анови бири қилтириқ, бири семиз одамларни кўраяпсанми? Уларга ҳатто чойни ҳам ўзимиз олиб берамиз. «Қаерда ишлайди?» дейсанми? Район молия бўлимида. Бола-чақа боқишимиз уларга боғлиқ. Раз шундай экан, улардан овқат ҳақини олиб бўладими?

Энди бу ёққа бир қара. Қизил рангли «жигули»дан тушиб келаётган олифтани кўрдингми? Мўйловингга кана тушгур? Кеча ҳам газетга ўн беш сўмлик кабобни ўраб кетувди. Пулини тўлаш қаёқда. Номига уч сўм узатди. Олиб бўладими? Ахир, у санэпидстанциянинг одами. Мабодо овқатнинг пулини олсак, ярим соатдан сўнг ошхонани «печат»лашади.

Айтаверсам, гап кўп. Энди, тушунгандирсан? Сенинг гапинг ҳам тўғри, бир коса овқат жа, нари борса олтмиш, етмиш тийин туради. Мен эса сендан бир сўм олдим. Шундан ўзимга қолса, беш-ўн тийин чойчақа қолади, холос. Ҳали айтганимдай бола-чақа бор. Қолган тийинларинг эса, «керак»ли одамларни боқишга кетади А, лаббай!

Жалуба-палуба қилиб юрма, тағин.

Абдулла АЙИЗОВ

Рассом О. НОРЖИГИТОВ

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

Ўзбекистон ССР Маданият вазирлиги

А. ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ

1990-91 ўқув йили учун

ҚУЙИДАГИ ИХТИСОСЛИКЛАР БЎЙИЧА

КУНДУЗГИ БЎЛИМГА

ТАЛАБАЛАР ҚАБУЛ ҚИЛАДИ

КУТУБХОНАШУНОСЛИК ФАКУЛЬТЕТИГА: кутубхонашунослик ва библиография — ўқиш муддати 4 йил.

МАДАНИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАР ФАКУЛЬТЕТИГА: ўқиш муддати 5 йил.

ҳаваскорлик халқ чолғу асбоблари оркестри ва ансамбллар, жумладан: миллий чолғулар жўрнавозлиги иштирокидаги ўзбек эстрада ансамбллари раҳбари (ўзбек — рус группалари);

ҳаваскорлик хор коллективи раҳбари (халқ анъанавий йўлида, ўзбек группаси);

клуб ишлари методист-ташкилотчиси (ўзбек группаси).

аҳоли дам олишини ташкил этиш ташкилочиси.

оммавий байрамларнинг режиссёр-ташкилотчиси (ўзбек группаси);

пуфлаб чалинадиган асбоблар, ҳаваскорлик оркестри раҳбари (ўзбек ва рус группаси);

ҳаваскорлик театри коллективи раҳбари (ўзбек группаси);

ҳаваскорлик халқ мусиқаси ансамбли раҳбари (ўзбек группаси) тайёрланади.

Олий ўқув юртига кирувчилар қуйидаги фанлардан имтиҳон топширадилар:

КУТУБХОНАШУНОСЛИК ФАКУЛЬТЕТИГА:

она тили ва адабиёт (иншо);
СССР тарихи (оғзаки);
она тили ва адабиёт (оғзаки).

МАДАНИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАР ФАКУЛЬТЕТИГА:

танлаган мутахасссисликлар (соҳа) бўйича;
она тили ва адабиёт (иншо), СССР тарихи (оғзаки).

Кутубхонашунослик факультетига киришни хоҳловчилар тўлиқ ўрта маълумотга ёки ўрта махсус маълумотга эга бўлишлари шарт.

Маданий-маърифий ишлар факультетига кирувчилар учун имтиҳон талаблари қуйидагича:

клуб иши методист-ташкилотчиси, аҳолининг дам олишини ташкил этиш ташкилотчиси, оммавий байрамлар режиссёр-ташкилотчиси мутахассисликларига кирувчилар имтиҳон пайтида клуб муассасаларида дам олишни уюштириш методикаси хусусида ўйин ташкил этиш, суҳбат уюштириш, афиша ёки таклиф билети эскизини тайёрлаш, байрам концерти программасини тузиш қобилиятини намоён этишлари лозим.

Ҳаваскорлик театри коллективи мутахассислигига кирувчилар драматургия, театр, рассомлик ва мусиқа соҳасида муайян билим ва ижодий қобилиятга эга бўлмоғи керак. Қабул комиссиясига драматик асарларнинг режиссёрлик таҳлилини ёзма тақдим этиш, имтиҳон пайтида шеър, бадиий асардан парча, монолог, масал ўқиш, этюд ижро этиш зарур.

Ҳаваскорлик хор коллективи раҳбари мутахассислигига кирувчилар қўшиқ ижро эта олиш иқтидорига ва тегишли мусиқа маълумотига эга бўлиши лозим. Улардан қуйидаги тартибда имтиҳон олинади: программани ижро этиш (дирижёрлик қилиш ва қўшиқ айтиш), сольфеджио (оғзаки), фортепиано (2—3 асар ижроси).

Ҳаваскорлик халқ чолғу асбоблари оркестри ва ансамбллари (жумладан, миллий чолғулар жўрновозлиги иштирокида ўзбек эстрада ансамбллари) раҳбари, пуфлаб чалинадиган асбоблар ҳаваскорлик оркестри раҳбари, ҳаваскорлик халқ мусиқаси ансамбли раҳбари мутахассислигига кирувчилар мавжуд мусиқа асбобларидан бирини чала олиш қобилиятига, ҳамда мусиқа маълумотига эга бўлишлари лозим. Улар қуйидаги тартибда имтиҳон топширадилар: программани ижро этиш (дирижёрлик қилиш ва бирор бир чолғу асбоби чалиш), сольфеджио (оғзаки), фортепиано.

Ҳаваскорлик халқ рақс ансамбли раҳбари бўлимига кирувчилар рақс тушишни билишлари, тегишли мусиқа қобилиятига эга бўлишлари ва рақс саҳналаштира олишдаги билимларини намойиш этишлари талаб қилинади.

Институтга кириш тўғрисидаги аризалар 25 июндан 15 июлгача қабул қилинади.

Консультациялар 5 июлдан 15 июлгача бўлиб ўтади. Кириш имтиҳонлари 16 июлдан 5 августгача.

Ректор номига ёзилган аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади: ўрта маълумот тўғрисида ҳужжат (асли), ўқув юртига кириш учун характеристика — йўлланма, соғлиғи тўғрисида справка (086/У), 6 дона фотосурат (3х4), меҳнат дафтарчасидан кўчирма.

Ўқишга кирувчилар паспорт, ҳарбий билет ёки ҳарбий рўйхатдан ўтганлиги тўғрисидаги гувоҳномани, комсомол билетини шахсан кўрсатадилар.

Мурожаат учун манзилгоҳ: 700164, Тошкент шаҳри, Високовольтний мавзеси, III-сектор 127 «а» уй. Телефонлар: 62-03-23, 62-03-24, 62-38-33.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Издается на узбекском языке

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларига қайтарилмайди.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-58-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.